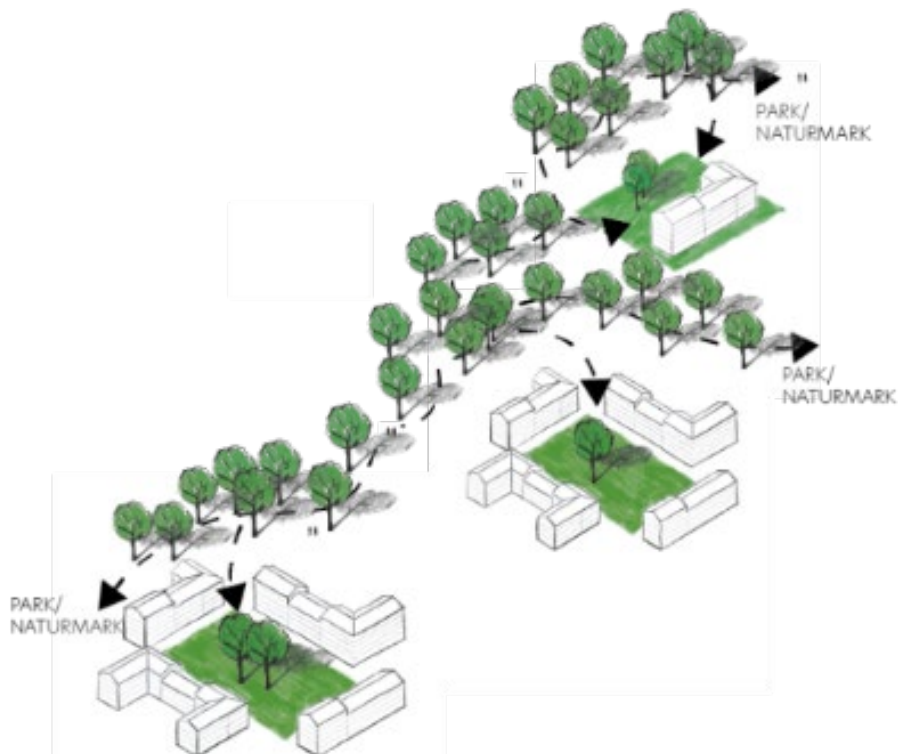

Bostadsgården som social och ekologisk struktur i staden:

Ett undersökande arbete om bostadsgårdens roll i urbana grönstrukturer – med fokus på en småstadskontext.

Zarah Hermansson Barak

Självständigt arbete • 30 hp

Sveriges lantbruksuniversitet, SLU

institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Landscape Architecture- Master's Programme

Alnarp 2025

Bostadsgården som social och ekologisk struktur i staden:

Ett undersökande arbete om bostadsgårdens roll i urbana grönstrukturer – med fokus på en småstadskontext i Sjöbo tätort.

The residential courtyard as a social and ecological structure in the urban landscape:

An investigation into the role of rourtyards in urban green infrastructure – with a focus on a small-town context in Sjöbo, Sweden.

Zarah Hermansson Barak

Handledare:	Lisa Norfall , Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning
Examinator:	Maria Kylin, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning
Bitr. examinator:	Linnea Fridell, Sveriges Lantbruksuniversitet, institutionen för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning
Omfattning:	30 hp
Nivå och fördjupning:	Avancerad nivå, A2E
Kurstitel:	Independent Project in Landscape Architecture
Kurskod:	EX0852
Program/utbildning:	Landscape Architecture- Master's Programme
Kursansvarig inst.:	Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning
Utgivningsort:	Alnarp
Utgivningsår:	2025
Omslagsbild:	Zarah Hermansson Barak
Upphovsrätt:	Exempeltext: Alla bilder används med upphovspersonens tillstånd.
Nyckelord:	bostadsgårdar, socialekologisk systemsyn, grön infrastruktur, småstadskontext, stadsplanering, social användning, ekologiska samband

Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

Detta arbete markerar avslutningen för min tid på masterprogrammet i landskapsarkitektur vid SLU i Alnarp och det kom att bli ett av de mest lärorika momenten under utbildningen.

Uppsatsen tog form under sommaren 2023, då jag praktiserade på avdelningen för strategisk planering i Sjöbo kommun. De dagliga promenaderna till och från kommunhuset blev snart mer än bara transportsträckor, de blev startpunkten för frågor om bostadsgårdens roll i stadslandskapet, och om hur sociala och ekologiska funktioner faktiskt tar sig uttryck på en plats där människor spenderar sin vardag. Genom denna uppsats fick jag chans att tillämpa den kunskap jag fått med mig under utbildningens gång.

Jag vill rikta ett varmt tack till min handledare Lisa Norfall, för generöst stöd, skarpa ögon och för att du alltid såg potential i mina tankar, även när de ännu var otydliga. Tack också till avdelningen för strategisk planering i Sjöbo kommun för att ni öppnade dörren och gav mig möjlighet att lära mig om planering i praktiken. Slutligen, tack till Wilma, Oskar och Hanna och Erika, kollegor kursare och min familj som stöttat, läst, lyssnat och hejat, det har betytt mer än ni anar.

Zarah Hermansson Barak
Alnarp, juni 2025

Publicering och arkivering

Godkända självständiga arbeten (examensarbeten) vid SLU publiceras elektroniskt. Som student äger du upphovsrätten till ditt arbete och behöver godkänna publiceringen. Om du kryssar i JA, så kommer fulltexten (pdf-filen) och metadata bli synliga och sökbara på internet. Om du kryssar i NEJ, kommer endast metadata och sammanfattning bli synliga och sökbara. Även om du inte publicerar fulltexten kommer den arkiveras digitalt. Om fler än en person har skrivit arbetet gäller krysset för samtliga författare. Du hittar en länk till SLU:s publiceringsavtal här: <https://libanswers.slu.se/sv/faq/228316>.

☒ JA, jag/vi ger härmed min/vår tillåtelse till att föreliggande arbete publiceras enligt SLU:s avtal om överlåtelse av rätt att publicera verk.

☐ NEJ, jag/vi ger inte min/vår tillåtelse att publicera fulltexten av föreliggande arbete. Arbetet laddas dock upp för arkivering och metadata och sammanfattning blir synliga och sökbara.

Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU)

Fakulteten för landskapsplanering, trädgårds- och jordbruksvetenskap Inst. för Landskapsarkitektur, Planering och Förvaltning

Sammanfattning

Bostadsgårdar utgör en ofta förbisedd men betydelsefull del av stadens gröna infrastruktur. I detta arbete undersöks hur bostadsgården kan förstås som en social och ekologisk struktur i staden, där vardagsliv, rumsliga egenskaper och naturens processer samverkar. Genom en kombination av litteraturstudie och platsanalys utvecklas och prövas ett socialekologiskt analysverktyg, bestående av tematiska frågor utformade för att identifiera och utvärdera gårdars funktioner och potential.

Litteraturstudien belyser hur begrepp som social hållbarhet, grön infrastruktur och ekologisk resiliens tolkats i forskningen inom stadsplanering, medan platsanalysen i Sjöbo tätort visar hur dessa teorier kan tillämpas på en konkret småstadskontext. Resultaten visar att sociala och ekologiska kvaliteter ofta samverkar och förstärker varandra, men också att målkonflikter kan uppstå när funktionella, estetiska och ekologiska krav konkurrerar om samma yta. Till synes odefinierade grönytor, som den parkmark som angränsar bostadsgårdarna i platsanalysen, framträder som potentiella spridningszoner och viktiga länkar mellan gårdarnas sociala och ekologiska system, under förutsättning att de hanteras medvetet.

Arbetet avslutas med en diskussion om vilka aktörer som bär ansvar för gårdsmiljöernas utveckling, och vilka utmaningar och möjligheter som finns för att integrera sociala och ekologiska värden i mindre kommuners planeringspraktik. Det socialekologiska analysverktyget föreslås som ett stöd för vidare tillämpning inom planering, förvaltning och forskning, med ambitionen att bidra till en mer integrerad förståelse av bostadsgårdens roll i det urbana landskapet.

Nyckelord: *bostadsgårdar, socialekologisk systemsyn, grön infrastruktur, småstadskontext, stadsplanering, social användning, ekologiska samband*

Abstract

Residential courtyards represent a frequently overlooked yet significant component of the urban green infrastructure. This thesis examines how courtyards can be understood as both social and ecological structures within the urban fabric – spaces where everyday life, spatial design, and ecological processes intersect. Through a combination of a literature review and site-specific analysis, a socio-ecological assessment tool was developed and tested. The tool consists of thematic questions designed to identify and evaluate the functions and potential of residential courtyards.

The literature review explores how concepts such as social sustainability, green infrastructure, and ecological resilience have been interpreted within urban planning research, while the site analysis in the small town of Sjöbo, southern Sweden, demonstrates how these theoretical perspectives can be applied in practice. The findings show that social and ecological qualities often interact and reinforce each other but may also come into conflict when different demands compete for limited space. Seemingly undefined green areas, such as the “green

corridor”, emerged as potential ecological linkages and shared social spaces, provided they are consciously managed and designed.

The thesis concludes with a discussion of the roles and responsibilities of actors involved in the development and management of residential courtyards, as well as the challenges and opportunities of implementing a socio-ecological approach within smaller municipalities. The proposed assessment tool is presented as a practical framework to support planning, management, and future research towards a more integrated understanding of the courtyard’s role in the urban ecosystem.

Keywords: *residential courtyards, socio-ecological systems perspective, green infrastructure, small-town context, urban planning, social use, ecological connectivi*

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5-6
Del 1. Inledning.....	9- 19
1.1 Bakgrund	9-10
1.1.1 Översiktskarta Sjöbo tätort	11
1.2 Problemformulering	12
1.3 Syfte, mål och frågeställningar	13
1.4 Metod & material	13-14
1.4.1 Fältstudier och utveckling av ett analysverktyg	14
1.5 Teoretiskt ramverk	15-17
1.6 Rumslig, geografisk och tidsmässig avgränsning	17-18
 Del 2. Bostadsgården som social mötesplats.....	 19-26
2.1 Bostadsgårdens framväxt – <i>från 1800-talets stenstad till den tidiga industrialiseringens stadsutbyggnad (1850-)</i>	20-21
2.2 Funktionalismens bostadsgårdar och trädgårdsideal	21-22
2.3 Postmodernismens bostadsgårdar – <i>förändrade stadsplaneringsideal</i>	22
2.4 Nutida forskning om bostadsgårdens roll	23
2.4.1 Bostadsgårdens sociala funktion och territorium	23-24
2.4.2 Aktiviteter på gården- behov och användning	25-26
2.5 Kapitelsammanfattning	27
 Del 3. Mot en socialekologisk förståelse av gården	 28-32
3.1 Grön infrastruktur– <i>från begrepp till praktik</i>	29
3.2 Biologisk mångfald i urban kontext.....	29-30
3.3 Arter, nischer och habitat	31-32
3.4 Spridning, supplementering och gården som länk	32-33
3.5 Landskapet som helhet – <i>insatser i större skala</i>	33-34
3.6 Kapitelsammanfattning	35
 Del 4. Bostadsgården i det socialekologiska landskapet	 36-61
4.1 Platsanalys.....	37
4.1.1 Sociala och ekologiska dimensioner som utgångspunkt	37-38
4.2 Socialekologiskt analysverktyg	39-40
4.3 Platsanalys i Sjöbo tätort.....	41-42

4.3.1 Översiktskarta med omkringliggande noder och bildkollage	43
Bildkollage 1: Bostadsgård A	44
Bildkollage 2: Bostadsgård B	45
Bildkollage 3: Den gröna korridoren	46
4.3.2 Rumsliga kopplingar till omgivningen	47-49
4.3.3 Social funktion och användning	50-52
4.3.4 Kartbild 3. Vegetationsstruktur, mikroklimat, habitatvariation och biologisk potential	53-56
4.3.5 Förvaltning och skötsel.....	57-59
4.4 Utvärdering	60
4.5 Kapitelsammanfattning	61
 Del 5. Avslutande diskussion: bostadsgården mellan vardagsliv och stadsstruktur...	62-69
5.1 Samverkan och målkonflikter- mellan sociala och ekologiska värden på bostadsgårdarna	63-66
5.2 Från teori till praktik – vad krävs?	66-67
5.3 Metodreflektion – möjligheter och begränsningar	67-68
5.4 Avslutande reflektion	68
 Referenser	69-73

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Under 2022–2023 genomförde jag mitt första år på masterprogrammet i landskapsarkitektur vid SLU i Alnarp. Under den andra terminen, vårterminen 2023, deltog jag i kursen *Dynamisk vegetationsdesign*. Det skulle visa sig bli en kurs som kom att väcka nya tankar om hur naturens processer kan få en mer självklar plats i stadsrummet – inte bara som dekoration, utan som aktivt inramande och funktionella element. Efter kursavslutningen gick jag vidare till att göra sommarpraktik på Sjöbo kommuns strategiska planeringsavdelning, belägen i Sjöbo, en mellanstor tätort i Skåne med knappt 20 000 invånare som kom att bli en viktig utgångspunkt för det här arbetet.

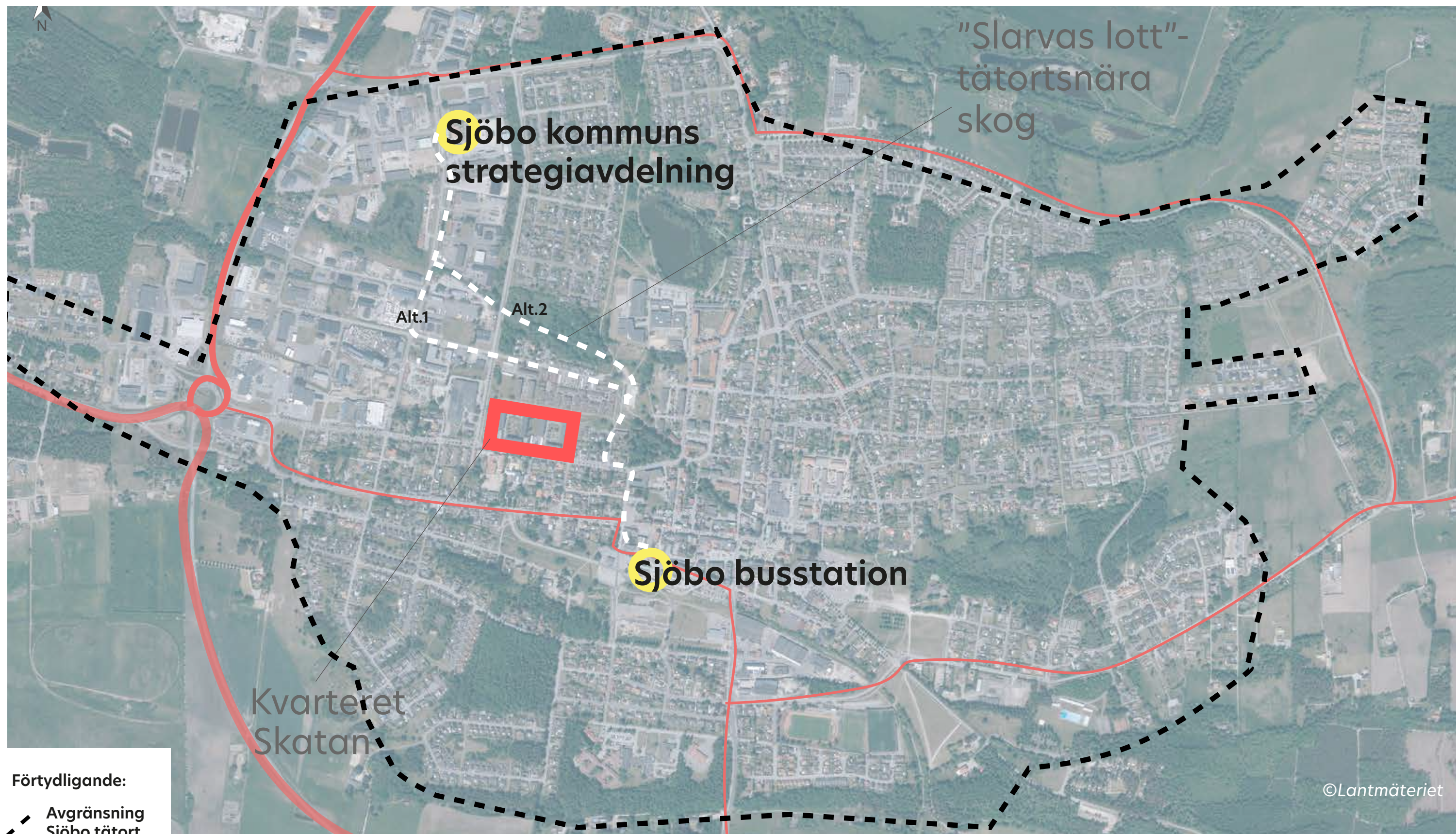
Figur 1. Visar den geografiska plats som arbetets platsanalys utspelar på, Sjöbo tätort i Skåne.

Min huvudsakliga arbetsuppgift blev att inventera sociala värden i kommunens park- och naturområden som underlag till en kommande fördjupad översiktsplan. Inventeringen sträckte sig över hela tätorten, från äldre parkmiljöer till nyare bostadsområden och utfördes genom fältbesök. Runt bostadsgårdarna i Kvarteret Skatan, som pekats ut i kartan, ryms flera olika urbana landskapstyper inom en radie på bara några hundra meter: öppna bostadsgårdar, tät bebyggelse, naturmark och ett industriområde. Kontrasterna mellan dessa landskapstyper är påtagliga. I den tätortsnära skogen "Slarvas lott" är krontäckningsgraden hög, medan den är näst intill obefintlig inne i området med flerbostadshus och bostadsgårdar. Under inventeringsrundan i den tätortsnära skogen upplever jag skugga och svalka, mjuka och olika typer av markunderlag, slutna och öppna rumsbildningar genom olika sorters vegetation, en ljudbild av svajande trädkronor och sorl från vattendraget som rinner genom området. Under platsbesöken på bostadsgårdarna möter jag stora, öppna rum. Möjlighet till skugga eller

svalka saknas, mycket ytor är hårdgjorda och den lilla vegetation som finns ser inte ut att räcka till för att in rama in de stora gårdsytorna. Här någonstans började jag ställa mig själv frågan om: hur bostadsgårdarna i så stor utsträckning kunde skilja sig från en den tätortsnära i skogen? Varför fick den tätortsnära skogen stå för svalka, variation och upplevelsequalität – medan bostadsgårdarna intill förblev öppna, hårt skötta och tomma på rumslig identitet? Vad ligger bakom deras utformning, och hur skulle dessa miljöer kunna utvecklas för att bättre möta både mänskliga och ekologiska behov?

Dagens städer står inför stora samhällsutmaningar. Klimatförändringar, urban förtätning och minskad tillgång till grönska ställer nya krav och villkor för hur vi planerar och gestaltar våra gemensamma ytor. I forskning om urban ekologi och landskapsplanering lyfts vikten av att stärka naturens närvaro i staden, bland annat genom begrepp som *ekosystemtjänster* och *grön infrastruktur* (Naturvårdsverket 2011; Persson & Smith 2014). Genom att koppla samman sociala och historiska perspektiv om bostadsgårdar utveckling med nutida kunskap om grönstrukturens funktioner, kan framtidens utveckling för bostadsgårdar undersökas.

1.1.1 Översiktskarta över Sjöbo tätort

Översiktskarta över Sjöbo tätort med utmärkta målpunkter under färden till arbetsplatsen som kom att bli viktiga målpunkter i det här arbetet. Från Sjöbo busstation, förbi bostadsgårdarna i Kvarteret Skatan till kommunens strategiska avdelning fanns två alternativa färdvägar, ena genom industriområdet och den andra genom en tätortsnära skog kallad "Slarvas lott". De röda linjerna visar huvudstråk genom tätorten

1.2 Problemformulering

I flera internationella och nationella styrdokument betonas vikten av att stärka både ekologiska och sociala värden i stadens grönstruktur (IUCN 2013; Naturvårdsverket 2011; Persson & Smith 2014). Trots detta är riktlinjerna ofta generellt formulerade, vilket riskerar att skapa ett glapp mellan strategiska ambitioner och det konkreta genomförandet på lokal nivå. Här avses särskilt befintliga grönytor, för vilka det kan vara svårt att förstå hur hållbarhetsmålen ska omsättas i praktiken. Ett tydligt exempel är bostadsgården – en typ av stadsrum som ofta syns som en grön yta i planeringsdokument, men som sällan utvecklas eller analyseras som en integrerad del av stadens gröna infrastruktur.

De ökade samhällsutmaningar som städerna står inför: klimatförändringar, förtätning och konkurrens, förutsätter en smart och hållbar markanvändning, för såväl större ytor som mindre. Såväl större som mindre grönytor behöver kunna bidra till flera funktioner. Forskning visar att tillgång till grönska nära bostaden är avgörande för människors upplevelse av trygghet, vila och social samvaro (Naturvårdsverket 2011; Persson & Smith 2014). Samtidigt kräver biologisk mångfald sammanhängande strukturer och habitat som inte alltid följer fastighetsgränser. Här möts sociala och ekologiska dimensioner, men hanteras ofta som separata frågor – något som flera forskare har identifierat som en utmaning för hållbar stadsplanering (Tunström et al. 2015: 7 & Pauleit & Breuste 2006).

I stadsplaneringens verktygslåda finns fortfarande begränsat metodstöd för att analysera eller utveckla stadsmiljöer, som bostadsgårdar, utifrån både sociala och ekologiska perspektiv (Tunström et al. 2015: 3). Resultatet blir ofta att dessa platser hanteras som generella grönytor, utan hänsyn till deras komplexa roll som både vardagsrum och potentiella noder i stadens ekologiska nätverk. Frågor om ägande, ansvar och funktion gör platsen särskilt komplex: bostadsgården är ofta privatägd, men dess ekologiska funktioner – såsom spridningssamband för arter, tar inte hänsyn administrativa gränser.

Detta arbete utgår från just denna paradox. Genom att utveckla och tillämpa ett socialekologiskt analysverktyg på två bostadsgårdar i Sjöbo undersöks hur denna typ av stadsrum kan förstås som en plats där sociala och ekologiska värden samspelar.

1.3 Syfte, mål och frågeställningar

Arbetets syfte är att utveckla och pröva ett analysverktyg som kan användas för att identifiera och utvärdera sociala och ekologiska kvaliteter på bostadsgårdar – med särskilt fokus på gårdens potential som del i ett större socialt och ekologiskt stadslandskap. Genom att tillämpa verktyget i en platsanalys i Sjöbo utforskas både verktygets användbarhet och platsens egna kvaliteter. På så vis är arbetet tänkt att bidra med ett metodiskt grepp för närläsning och förståelse av gårdens roll i dagens urbana grönstruktur.

Arbetet bygger på en litteraturstudie där kunskap från stadsbyggnadshistoria, social hållbarhet, grön infrastruktur och biologisk mångfald integreras. Dessa perspektiv prövas sedan mot verkliga förhållanden genom platsanalys och fältobservationer i Sjöbo tätort – en mindre kommun i Skåne. Studien utgår från att hållbar utveckling inte bara är en angelägenhet för storstaden, utan också för små och medelstora orter där det finns både utmaningar och möjligheter att stärka vardagsnära gröna miljöer. Genom att kombinera människors behov av trygghet, tillhörighet och rekreation med naturens behov av variation, spridningsvägar och mikrohabitat, formuleras en helhetsbild av bostadsgårdens potential som del av ett större grönt nätverk.

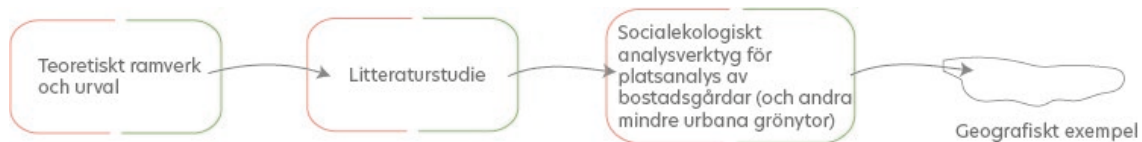
Arbetet utgår från följande frågeställningar:

- *På vilket sätt kan bostadsgården förstås som en plats där sociala och ekologiska värden samspelar?*
- Hur kan ett analysverktyg utformas för att synliggöra dessa värden i praktiken?
- Vad visar en tillämpning av analysverktyget på en bostadsgårdarna i kvarteret Skatan i Sjöbo om platsens kvaliteter och om verktygets användbarhet?

1.4 Metod och material

Arbetet är framtaget genom en kvalitativ metod i form av en litteraturstudie där en fördjupat avsnitt för bostadsgården som sociekoologisk struktur i stadsväven presenteras. Litteraturstudien har haft särskilt fokus på svenska och nordiska kontext, både vad avser klimat, stadsbyggnads- och planeringstradition. Arbetet utgår från teorier om grön infrastruktur och resiliens, där sambandet mellan regionala och lokala förhållanden står i centrum. För att utveckla en teoretisk förståelse har internationell litteratur varit betydelsefull, särskilt vad gäller ekologiska principer som spridningsdynamik, habitatvariation och urban

biodiversitet. Dessa teorier har dock tillämpats med försiktighet i analysen, då de ofta utgår från klimat- och samhällsstrukturer som skiljer sig från svenska förhållanden. I själva analysen har därför kunskap från svenska myndigheter, nationella direktiv och nordisk forskning varit vägledande särskilt i frågor om bostadsgårdens utformning, skötsel och funktion i en nordisk planeringskontext.

Figur 2. Denna figur redovisar arbetets tillvägagångssätt. Arbetet utgår från ett socialekologiskt teoretiskt ramverk och urval, går med hjälp av det teoretiska ramverket vidare till en litteraturstudie där jag undersöker stadens sociala och ekologiska värden med dessa socialekologiska glasögon. Genom fynden i litteraturstudien utvecklar jag ett socialekologiskt analysverktyg som jag sedan applicerar på ett geografiskt exempel, i detta fall ett bostadskvarter i Sjöbo tätort, en plats som jag känner väl till.

1.4.1 Fältstudier och utveckling av ett analysverktyg

Platsanalysen genomfördes genom systematiska fältobservationer under sommarpraktiken i Sjöbo 2023. Observationerna skedde återkommande under flera veckor och vid olika tider på dygnet, i samband med dagliga gång- och cykeltransporter mellan busstationen och kommunkontoret. Fokus låg på att dokumentera både rumsliga strukturer och vegetation, liksom spår av användning, tillgänglighet och skötsel. Fältanteckningar, fotografier och skisser användes för att samla in information, och kompletterades senare med kartstudier och planeringsdokument (bland annat detaljplaner från 1965 och 2024).

Analysverktyget utvecklades parallellt med litteraturstudien. Under arbetets gång identifierades ett antal teman som återkom i teorier om social hållbarhet, landskapsekologi och urban grönstruktur, exempelvis rumslig koppling till omgivningen, vegetationens roll i mikroklimatreglering och skötselns betydelse för platsens funktion.

Varje kategori försågs med vägledande frågor som bygger på litteraturens begrepp och principer. Målet blev att skapa ett verktyg som kan användas för att läsa av en plats ur ett socialekologiskt perspektiv – både i befintliga miljöer och som stöd i utvecklingsarbete. Verket prövades på två bostadsgårdar i Sjöbo tätort och fungerar som analysram för hela kapitel fyra.

1.5 Teoretiskt ramverk

För att skapa en förståelse för bostadsgårdens dubbla roll i staden, som både social och ekologisk struktur har jag tagit avstamp i ett tvärvetenskapligt teoretiskt ramverk. Fokus har varit att sammanföra nedärvd kunskap från vår stadsbyggnadshistoria, social hållbarhet och landskapsekologiska principer. Syftet har inte enbart varit att beskriva gårdens funktion, utan att också kunna förstå den som en potentiell nod i större system av urban gröstruktur.

1.5.1 Socialekologisk systemsyn

Ett samtida resonemang är att jorden gått in i en ny geologisk epok, antropocen (Wu 2014: 211). Antropocen utgår från det socialekologiska systemet där människan, som huvudsaklig aktör med stort inflytande, är en del av ekosystemen (ibid). Förvaltningen av ekosystemen är därför av yttersta vikt om de ska kunna tillhandahålla de ekosystemtjänster vi är beroende av (Tunström et al. 2015:29).

Till skillnad från tidigare decennier, då staden betraktades som ett förstört habitat utan ekosystem, är urban ekologi idag ett etablerat och brett forskningsfält (Wu 2014: 211). Ekosystem kan jämföras med vårt samhällssystem genom att båda utgörs av aktörer som samspelar och påverkar varandra – samtidigt som de är beroende av den miljö de verkar i (Keane et al. 2014: 7). Människans ekosystem består av sociala system och kulturella fundament med stöd från våra biologiska villkor (Pickett et al. 2011:143). Interaktioner mellan människor och miljöer sker ständigt, på olika plan och i varierande situationer, vilket gör dessa system komplexa (Hamann et al. 2015: 218). Stadsmiljöer kan ses som konkreta exempel på dessa komplexa system. Det sociala systemet ska fungera och bidra till mångfald och livskvalitet, samtidigt som den gröna infrastrukturen måste tas i beaktande då den levererar nödvändiga ekosystemtjänster (Keane et al. 2014: 10). Synen på staden som en specifik biotop har vuxit fram successivt, och i dag betraktas städer som socialekologiska system – där samhällssystem och ekosystem ses som en sammanhängande helhet (Keane et al. 2014:11; Wu 2014: 999). Detta perspektiv hjälper till att överbrygga den traditionella uppdelningen mellan ekologisk och social hållbarhet genom att visa hur de samverkar – både i relationen mellan stad och omland, och på platsen bostadsgården.

1.5.2 Landskapsekologi

Landskapsekologi är en disciplin inom den tillämpade ekologin som behandlar strukturer, funktioner och förändringar i landskapet. Även arters eller populationers nyttjande av landskapet, deras förflyttningar, etableringar eller utdöenden inryms (Skogsencyklopedin/Föreningen Skogen 2000). Landskapsekologin sätter varje enskilt habitat

i ett rumsligt sammanhang. Landskap beskrivs som en mosaik av miljöer inom ett avsett område, exempelvis en stad (Persson & Smith 2014: 21–22).

Landskapsekologin kan bidra till att belysa bostadsgårdens relation till den omgivande stadsmiljön, hur gröna strukturer påverkar ekosystem och vilka möjligheter som finns för biologisk mångfald i en urban kontext. Detta synsätt är särskilt användbart när mindre strukturer i den gröna infrastrukturen, såsom bostadsgårdar, undersöks.

1.5.3 Social hållbarhet – kopplat till grönplanering och bostadsgårdar

Det finns en inbyggd komplexitet i hur social hållbarhet ska förstås och mätas (Colantonio & Dixon 2011:35). Idag råder ingen tydlig konsensus kring vilka kriterier som bör inkluderas i begreppet (Colantonio & Dixon 2011:21). Tunström et.al (2019) uppmärksammar begrepp som trivsel, gemenskap och fungerande vardagsliv kan ses som centrala aspekter, samtidigt som vad som uppfattas som socialt förändras med rådande normer och ideal. Trots detta förblir frågor om demokrati, rättvisa och fördelning av resurser centrala (Tunström et al. 2019:47–48).

Enligt Colantonio och Dixon (2011) förekommer både mjuka begrepp som glädje och välmående, samt hårdare, traditionella begrepp som rättvisa och basala behov. Bostadsgården är en miljö där social hållbarhet kan komma till uttryck – och där planeringens kvalitet påverkar hur inkluderade människor känner sig (2011: 21). Känner vi oss inte välkomna i våra vardagsmiljöer påverkar det vår känsla av tillhörighet.

1.5.4 Socialt värde

Denna term syftar på platsens direkta användning, ur ett socialt eller rekreativt perspektiv. Inom grönstrukturplanering skiljer Ståhle (2005) mellan sociala värden – aktiviteter där vi interagerar – och rekreativa värden – såsom stillsam utevistelse (Ståhle 2005:70). I detta arbete används begreppet sociala värden för att omfatta både mänsklig interaktion och individuella upplevelser.

Direkt och indirekt användning är också centrala distinktioner (ibid:70). Denna uppsats fokuserar på den indirekta användningen – det vill säga när människor vistas i miljön och tillgodogör sig dess kvaliteter. Det kan exempelvis vara genom att sitta i solen, höra fågelsång eller uppleva trygghet i en välkomnande miljö.

1.5.5 Rättviseperspektivet

Rättvisa är ett centralt begrepp i social hållbarhet. Fainstein (2010) uppmärksammar i sin bok *The Just City* fram stadsplanerarens roll som utjämnare av resurser. Hon menar att nyliberala principer ofta dominerat stadsutvecklingen, och argumenterar för att planering i stället bör bidra till ökad rättvisa (Fainstein 2010:8). Tunström et al. (2015:9) instämmer och menar att planeringssektorn har en nyckelroll i att skapa gemenskap och minska orättvisor. Enligt Khakee och Johansson (2008:42) är det varken möjligt eller eftersträvansvärt att alla resurser delas exakt lika. Däremot kan tillgången till en kvalitativ bostadsgård fungera som en typ av resursutjämnare. På så vis får även människor med begränsade ekonomiska förutsättningar tillgång till delade, kvalitativa utemiljöer.

1.5.5 Social sammanhållning

Sedan städernas tillväxt tog fart har det funnits en oro kring hur samhällsförändringar påverkar social sammanhållning (Kristensson 2007:7). Som svar har olika grannskapsideal vuxit fram. Dessa har varierat i synen på vad sammanhållning innebär – från gemensamma intressen till hantering av olikheter. Den fysiska utformningen av staden har alltid hängt samman med dess sociala struktur, men ekonomiska intressen har ofta fått företräde. Bristande social sammanhållning har visat sig vara samhällsekonomiskt kostsamt i längden, ibland med negativa konsekvenser för stadsutvecklingen (Boverket 2025). Även om denna uppsats inte fokuserar på de ekonomiska aspekterna bakom bostadsgårdens utveckling, är det relevant att ställa frågan: hur mycket resurser är vi villiga att investera i gemensamma rum för vardagsliv?

1.5.6 Stadens privata och offentliga rum

Ett sätt att definiera skillnaden mellan det privata och offentliga är att det privata kontrolleras av den enskilde, medan det offentliga är tillgängligt för alla och förvaltas av det allmänna (Madanipour 2003:134, 232). Kontroll och tillgänglighet blir nycklar för att förstå var på skalan mellan privat och offentligt som bostadsgården befinner sig (Madanipour 2003:162). När bostadsgården analyseras i detta sammanhang aktualiseras gränsdragningarna mot det publika rummet. Samtliga tidigare nämnda perspektiv: socialt värde, rättvisa och social sammanhållning är centrala faktorer som bör vägas in i denna gränsdragning.

1.6 Rumslik, geografisk och tidsmässig avgränsning

I denna studie tillämpas en närläsning av bostadsgården som del av ett finmaskigt nätverk, där gården förstås i relation till sina unika villkor och sin potential i stadslandskapet. Syftet är att undersöka på vilket sätt bostadsgården kan förstås som en social och ekologisk struktur i staden, inte huruvida det är möjligt, utan hur den tolkningen kan teoretiseras och

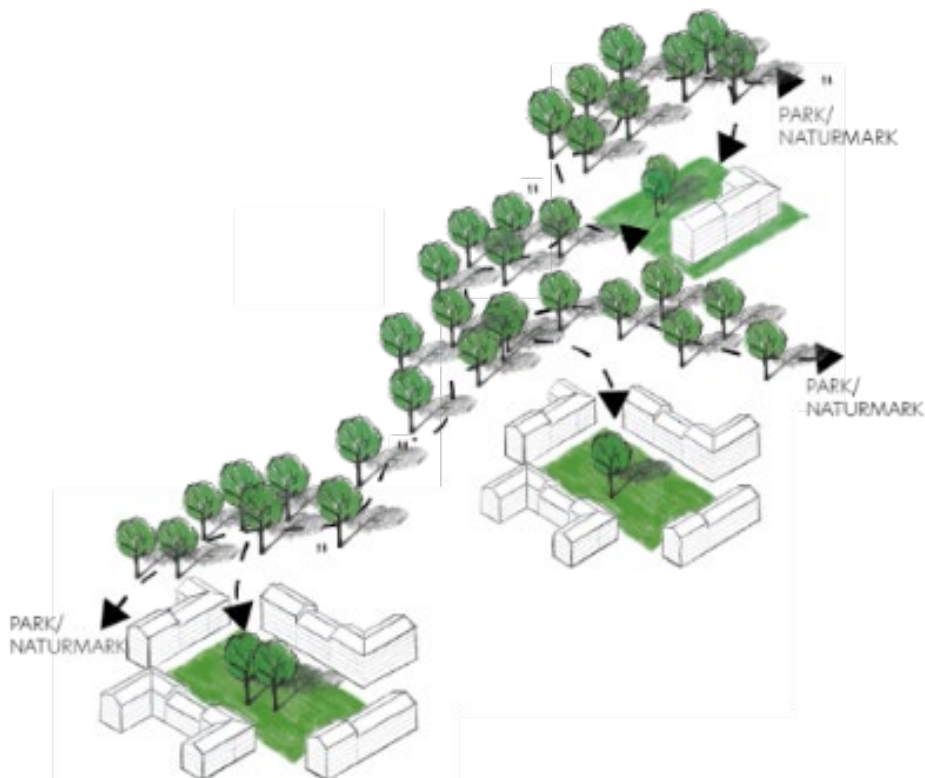
kontextualiseras.

Rumsligt och geografiskt begränsas studien till en svensk/nordisk kontext. Detta är motiverat av de särskilda förutsättningar som råder här vad gäller klimat, planeringskultur samt flora och fauna. Mer specifikt utgår arbetet från exempel i Sjöbo kommun och fokuserar på befintliga, halvöppna bostadsgårdar i småstadskontext. Nyproducerade gårdsmiljöer eller innerstadskvarter inkluderas inte, eftersom syftet är att undersöka redan etablerade gårdars funktion i vardagsmiljön. Studien syftar inte till att formulera gestaltungsförslag eller praktiska åtgärder. Däremot analyseras och diskuteras bostadsgårdens strukturella och funktionella egenskaper för att utveckla en socieologisk förståelseram för planering. Studien undersöker på vilket sätt bostadsgården kan förstås som en social och ekologisk struktur i staden, alltså inte om det är möjligt, utan hur den tolkningen kan teoretiseras och kontextualiseras. Gestaltning nämns endast i den mån det är nödvändigt för att förstå de fysiska förutsättningarna för interaktion mellan människor och mellan människor och natur.

Genom dessa avgränsningar positionerar sig arbetet som ett teoretiskt utforskande av bostadsgårdens dubbla roll, som socialt rum och ekologisk nod i en småskalig, svensk kontext. Det är en medveten avgränsning som syftar till att möjliggöra en djupare förståelse, snarare än att utforma praktiska lösningar. Analysen fokuserar på bostadsgården och dess närmiljö. Frågor som rör kopplingar till det större stadslandskapet till exempel hur gårdarna fungerar som delar av ett regionalt grönt nätverk berörs endast översiktligt. Att kunna bedöma sådana samband skulle kräva ett mer omfattande material och metodval, såsom GIS-analyser eller tätortsövergripande planeringsdokument, vilket ligger utanför ramen för denna studie.

Platsanalysen ska därmed inte förstås som ett gestaltungsförslag, utan som en *närläsning av platsen*, där miljön tolkas utifrån de teoretiska teman som lyfts i litteraturen. Denna metod gör det möjligt att identifiera både synliga och mer subtila strukturer i gårdens utformning, förvaltning och rumsliga kopplingar. Genom denna kombination av litteraturstudie och platsbaserad analys skapas en helhetsförståelse för bostadsgården som en del av stadens gröna och sociala infrastruktur.

Del 2. Bostadsgården som social mötesplats

I detta kapitel behandlas bostadsgårdens historiska utveckling och uppbyggnad i den svenska stadsbyggnadstraditionen. Även om bostadsgårdarna i Sjöbo inte präglas av 1800-talets slutna stenstad, är det relevant att förstå dessa stadsbyggnadsprinciper eftersom vissa av dagens problem, som otydliga gårdsrum eller bristande avgränsningar, kan ses som en konsekvens av att dessa historiska strukturer övergivits.

Genom att analysera bebyggelsestypologier, trädgårdsutformning och principer för skötsel – från modernismens framväxt till idag – kan vi skapa oss en bild av hur bostadsgårdens roll och gestaltning förändrats över tid. Detta historiska perspektiv kopplas här till de socialekologiska dimensioner från förra kapitlet under det teoretiska ramverket, där begrepp som *social hållbarhet*, *landskapsekologi* och *social-ekologiskt systemperspektiv* introducerades. Dessa teoretiska utgångspunkter ligger till grund för analysen av hur bostadsgårdens funktioner och utformning formats av både samhälleliga ideal och ekologiska insikter. De är valda för att belysa bostadsgårdens potential att integreras i stadens gröna infrastruktur, och parallellt med detta främja social samhörighet, trygghet och ekologisk motståndskraft.

2.1 Bostadsgårdens framväxt – från 1800-talets stenstad till den tidiga industrialiseringens stadsutbyggnad (1850-)

Bostadsgårdens funktion och utformning har påverkats av olika stadsbyggnadsideal och bebyggelsetypologier (Rådberg & Friberg 1996:7). När en typologi för urban bebyggelse ska beskrivas bör den med fördel utgå från ett historiskt perspektiv, stadstyperna kan trots allt ses som artefakter som utgör en produkt av bestämda historiska skeenden. En specifik stadstyp kan betraktas som en spegel av sin tid, formad av ekonomiska, sociala, institutionella och kulturella förhållanden som varit gällande (ibid 1996:7).

Tre längre historiska episoder som var och en har haft sina särskilda förutsättningar för bebyggelsen kan urskiljas:

(1) Den förindustriella epoken, fram till mitten av 1800-talet. Under den här tiden växte städerna långsamt, stannade ibland upp i tillväxt eller blev mindre. Behovet av nya stadsplaner för utbyggnader av städer uppstod först under 1850-talet. I många städer (till exempel i Stockholm) räckte 1600-talets rutnätsplaner i mer än 200 år. Bebyggelseenheter var små (Björk et al. 2008:44 & Kristensson 2007: 7).

(2) Den första urbaniseringsepoken pågick från 1870-talet till andra världskriget. Denna epok präglades av en mycket snabb befolkningsökning i städerna, vilket gick hand i hand med att städerna växte i storlek. Gården inne i stadskvarteret utgjorde ursprungligen förvar av hästar, verkstäder, soptunnor och dasslängor. De täta och överbefolkade fattigkvarteren utgjorde en bra grogrund för spridning av smittsamma sjukdomar som ofta resulterade i en hög dödlighet bland invånarna (Björk et al. 2008:44 & Kristensson 2007: 7). Det höga exploateringsstrycket i städerna drog upp tomtutnyttjandet och reglering blev alltmer nödvändig (Rådberg & Friberg 1996: 21–22). Stadsplanernas uppdrag utökades från att tillgodose nya bostäder, kontor, arbetsplatser med tillhörande infrastruktur till att också förvalta den befintliga byggda stadsmiljön. Introduktionen av förvaltning i stadsplaneringen beskrivs som ett paradigmskifte i stadsbyggandet, inte bara i praktiken utan även i den underbyggda teorin då det började ställas krav på nya och fördjupade kunskaper om den byggda miljön (Rådberg & Friberg 1996:5). Efter 1874 års byggnadsstadga togs stora rutnätsplaner fram för de svenska städerna. Bostadsgårdar med ljusinsläpp och grönska utsågs av dåtidens stadsplanerare som en lämplig lösning i arbetet för förbättrade levnadsmiljöer för de dåtida städernas invånare. De nya gårdarna var till skillnad från de trånga bakgårdarna i industristaden, som i princip bara gett plats åt toaletter och uthus, tänkta att fungera som vistelserum för de boende. De bostadsgårdar som först introducerades hade formen av slutna gårdsrum omslutna av kringbyggda kvarter och var tydligt avskilda från gatan utanför huset. Många av gårdarna från 1800-talets stenstad återstår än i dag i våra städer (Kristensson 2007:7).

(3) Den sena urbaniseringsepoken utspelade sig under efterkrigstiden och karaktäriserades av snabb utbyggnad och storskalig exploatering i etapper. Denna period kom att få sitt avslut i miljonprogrammet 1965–75, då stora förorter tillkomna på kommunalt initiativ började

byggas. Exploateringsenheterna i miljonprogrammet var stora och kunde innefatta flera hundra eller tusen lägenheter (Rådberg & Friberg 1996: 21–22).

Bostadsgårdens roll i staden har befunnit sig under ständig förändring, från praktiskt utrymme och förvaring, till rum för rekreation, grönska och vardagsliv. Redan här väcks frågan om hur stadens fysiska strukturer både påverkar och påverkas av samhällsförändringar.

Bostadsgårdars föränderliga karaktär gör de till en lågmäld men tydlig representant av rumsliga utformningsideal under den moderna stadsbyggnadshistoriens gång.

2.2 Funktionalismens bostadsgårdar och trädgårdsideal

Medan 1800-talets bostadsgårdar till en början introducerades som en funktionell nödvändighet, kom 1900-talets stadsplanering att präglas av nya ideal där utemiljön fick en mer central roll (Blennow & Svedberg 2002:317). Dagens bostadsgårdar och trädgårdar – i den form vi ofta känner dem – tog sin början redan under 1920-talet (Blennow & Svedberg 2002:316). Två utvecklingslinjer blev särskilt tydliga: dels den formella och dekorativa trädgården, i nära kontakt med bildkonstens uttryck, dels den funktionella trädgården, rotad i livsideal om frisk luft, solljus och ett sunt vardagsliv. Trädgården skulle inte längre ses som ett exklusivt inslag för de få, utan som en vardagsmiljö för alla – till för vila, återhämtning och aktivitet. Det moderna hemmet sågs tillsammans med sin omgivning, där huset snarare skulle betrakta landskapet än smälta in i det (ibid 2002:316). I takt med funktionalismens intåg (1930-) förändrades bostadsgårdarnas utformning radikalt. Folkhemsrörelsen tog under den här tiden fart i Sverige, med den tydliga målsättningen om rena och ljusa bostäder för alla landets invånare (Rådberg & Friberg 1996: 5, 7, 21–22; Björk et al. 2008:44 & Kristensson 2007: 7). Skiftet som skedde under 1920–30-tal speglar den tidens demokratiska ideal, där enkelhet och tillgänglighet betonades. De nya bostadsgårdarna skulle vara jordnära och folkliga. Räta vinklar och symmetri undveks då de förknippades med auktoritet och hierarki – i stället förespråkades asymmetri och naturliga former (Blennow & Svedberg 2002:317). Enkla trädgårdar med sittplatser, bärbuskar och lummiga bersåer var uttryck för en ny slags skönhet – en lågmäld sådan, för vardagen snarare än representation (ibid :317).

Bostadsgårdarna som byggdes under 1940- och 50-talen har i efterhand kommit att betraktas som några av de mest kvalitativa i Sverige (Persson & Persson 1995: 22). Persson & Persson 1995: 22). På dessa gårdar planterades träd, häckar och prydnadsbuskar med en tydlig långsiktighet – växtvalen tilläts växa till sig utan att kompromissa med tillgänglighet eller siktlinjer (ibid: 22). De gestaltades med omsorg och en förståelse för platsens funktion – och blev därmed något mer än bara dekorativa inslag i stadsbilden (Nowotny & Persson 1988: 40). Samtidigt utgör dessa gårdar också ett slags uttryck för sin tid. Genom sin form och användning visar de vilka ideal som dominerade – och vilka erfarenheter man ville lämna bakom sig (ibid: 40).

Mot denna bakgrund väcks frågan: *vem* var gården egentligen till för, och *hur* har dessa livsmiljöer förändrats i takt med att samhället förändrats? Bostadsgården blir i det här ljuset

inte bara en fysisk plats – utan också ett slags berättelse om den tid den formats i. Dessa frågor tas vidare upp i nästa kapitel.

2.3 Postmodernismens bostadsgårdar – förändrade stadsplaneringsideal

När vi rör oss vidare in i efterkrigstiden (1945-) förändras inte bara stadsbilden – utan också berättelsen om vad en bostadsgård är och vad den förväntas vara (Rådberg & Friberg 1996: 22). Till skillnad från funktionalismens utemiljöer med tydliga avgränsningar präglas denna period av en annan logik: större skala, färre regler och mer frihet – men också nya typer av problem. Genom att närläsa miljonprogrammets bostadsområden blir det möjligt att se hur principer för stadsbyggnad och ideal har lämnat tydliga avtryck i gårdens form, funktion och relation till sina användare. Det är därför relevant att stanna upp här – inte bara för att beskriva vad som byggdes, utan för att förstå varför dessa miljöer i många fall senare kom att ifrågasättas och omformas.

Funktionalismens fokus på rationella, öppna strukturer började ifrågasättas under skiftet till postmodernismen (1970-) (Rådberg & Friberg 1996: 22). Under efterkrigstiden (1945-), särskilt genom miljonprogrammet (1965–1975), skedde en omfattande utbyggnad av bostäder, framför allt i form av stora förortsområden utanför svenska stadskärnor. Dessa planerades på kommunalt initiativ och rymde ibland tusentals lägenheter (Boverket 2020). Husen placerades glesare än tidigare, vilket innebar att den traditionella kvartersstrukturen bröts upp och ersattes av friliggande byggnader i ett öppnare landskap (Rådberg & Friberg 1996: 22). Avsikten var att skapa ljusa och luftiga miljöer, men i praktiken innebar det att gårdens funktion som sammanhållen plats försvagades (Minoura 2020:39, Björk et al. 2008:44).

Miljonprogrammets gårdar byggdes dessutom ofta på mark med svåra tekniska förutsättningar, med tunna jordlager och sprängstensfyllning, vilket försvårade växtetablering (Minoura 2020:39, Björk et al. 2008:44). Det ledde till att många av gårdarna blev torftiga – både visuellt och funktionellt. Från att tidigare ha varit definierade rum med tydliga gränser och tillhörighet, blev gårdarna i stället ytor där ansvar och användning var oklara (Minoura 2020: 39; Kristensson 2007: 7). Bakom utvecklingen låg önskan om att skapa flexibilitet, maximera ljusinsläpp och anpassa byggnaderna efter landskapets topografi. Men denna frihet kom med ett pris – när de rumsliga strukturerna upplöstes försvann också delar av den sociala och funktionella förankringen (Kristensson 2007: 7).

1987 års nya bygglagstiftning innebar att många av de regleringar som tidigare styrte utformningen av närmiljön försvann (Kristensson 2007:7; Minoura 2020:39). Bostadsgården, som under funktionalismen ofta haft ett genomtänkt syfte och gestaltning, fick en mindre tydlig identitet. Slentrianmässigt utplacerad växtlighet och brist på variation blev kännetecknet – buskar längs gångvägar och fasader kom att ersätta planerade gröna rum (Norell 1989: 53). Samtidigt saknades ofta större träd och skiktad vegetation som kunde erbjuda både ekosystemtjänster och social kvalitet. Många av dessa miljöer behövde omgestaltas redan inom ett par decennier (Norell 1989: 10, 24).

3.4 Nutida forskning om bostadsgårdens roll

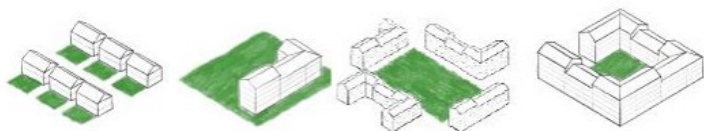
Medan bostadsgårdens utformning historiskt sett formats av stadsplaneringsideal och ekonomiska faktorer, har nutida forskning i allt högre grad börjat undersöka dess betydelse för sociala och ekologiska aspekter. I följande avsnitt presenteras aktuell forskning om bostadsgårdens funktion i det moderna stadslandskapet.

3.4.1 Bostadsgårdens sociala funktion och territorium

De brister som uppstod i samband med att de yttre gränserna på miljonprogrammets gårdar tänjdes ut ytterligare grundar sig i olika grundläggande orsaker (Minoura 2019: 32). Dessa kan förstås utifrån många olika perspektiv, exempelvis genom gårdens användare. Bostadsgårdens utformning kan kopplas till vem den upplevs tillhöra (ibid: 32). De boende identifierar sig med gården och den omkringliggande miljön och har därmed ett antal förväntningar på hur den ska fungera (Minoura 2019: 32). I traditionella stadskärnor som i exempelvis Rom eller Gamla Stan i Stockholm, är gränserna mellan privat och offentligt tydligt utmarkerade men upplevs trots detta, som dynamiska och varierade. Rumsliga kvaliteter i staden med tydliga gränser har alltså varit möjligt att uppnå tidigare (ibid). Områden som ryms inom tydliga och identifierbara gränser kan beskrivas med hjälp av begreppet territorium. Territoriet, som i människans fall ofta utgörs av den egna bostaden, kan kopplas till en specifik person eller grupp mer eller mindre exklusiva användning (Minoura 2019: 28). Utgångspunkten är att gården produceras utifrån planering och medvetna val som dessutom upprätthålls genom användning. På den gemensamma gården uppstår sociala territorier exempelvis på grund av att avsedda ytor och funktioner stöttar de boendes dagliga sociala aktiviteter (Minoura 2019: 28–29).

Bristande gränser mot utsidan påverkar som konstaterat kvaliteten på upplevelsen av det inre gårdsterritoriet. Stora ytor och entréer till bostadsgården kan inbjuda till allmänt tillträde och i stället för att ge intryck av att vara en bostadsgård utgöra en öppen sorts parkmiljö. En rumslig inramning av en yta signalerar i stället innergård. Gårdar med generöst tilltagna ytor och gårdar med tydliga gränssnitt är de två aspekter som utgör grundpelare för en bra innergård (Minoura 2019:62). Enstaka öppningar kan i vissa fall fungera, men smitvägar genom gården ska undvikas (Minoura 2019: 69). Det som ofta sker när gränser för gården saknas är att de boende känner behov av att förtydliga gränserna genom staket, grindar och ibland portkoder (Minoura 2020:37). I stället är tydliga gränssnitt, som både skapar tydlighet för de boende inom territoriet och vars rumsliga inramning dessutom begränsar territoriets exponering utåt att föredra (Minoura 2020:62). I modellen nedan beskrivs en förenkling av hur olika bostadsgårdar kan definieras utifrån kontroll och kapacitet. Kontroll kan ses utifrån den av användaren upplevda kontrollen inifrån gården medan kapaciteten berör vilka funktioner som faktiskt kan inrymmas, sett till de boendes behov. Med hjälp av *figur 3* som följer, kan den öppna gårdens avsaknad av inre och yttre gränssnitt fastläs. Den sista gårdsmodellen, med mycket kapacitet och mycket kontroll beskrivs som den gårdstruktur som

är att föredra (Minoura 2020: 62). Inifrån denna gård upplever användaren både kontroll och att ytan utgör tillräckligt stor plats för gemensamma och enskilda funktioner som de boende behöver.

Figur 3. Denna illustration är en tolkning av Minouras (2019) gestaltungsprinciper för utformning av bostadsgårdar, framtaget åt Boverket (2022).

- A) Mycket kontroll, lite kapacitet (t. ex enskild uteplats)
- B) Lite kontroll, lite kapacitet (t. ex förgård, öppen gård)
- C) Mycket kapacitet, lite kontroll (t. ex stor bostadsgård med flera entréer)
- D) Mycket kontroll, mycket kapacitet (t. ex en stor sluten innergård med en entré)

Fysiska gränssnitt spelar en avgörande roll för hur gården uppfattas: är det en plats som tillhör de boende, eller en yta öppen för vem som helst? Saknas tydliga avgränsningar ökar risken för att gården upplevs som en allmän parkmiljö, snarare än en förlängning av det egna hemmet (Minoura 2019: 28, 32, 37, 62). Människors upplevelse av kontroll och tillhörighet har visat sig ofta bygga på hur rumsliga territorier definieras. Detta påverkar i sin tur möjligheten till social interaktion och trygghet, samt graden av användning och förvaltning. Modeller som kombinerar kapacitet (funktioner som ryms) och upplevd kontroll kan användas för att utvärdera befintliga gårdars potential som gemensamma rum (Minoura 2019: 62). Samtidigt finns det orsak att lyfta betydelsen av hur grönskan i bostadsområden uppfattas – inte enbart hur den används. Upplevd nöjdhet med grönskan i närmiljön har visat sig ha en starkare koppling till subjektivt välbefinnande än frekvent användning av grönområden (Zhao et al. 2024: 2, 4). Detta gäller särskilt gröna ytor i direkt anslutning till bostaden, såsom bostadsgårdar och privata trädgårdar. Även mindre grönytor kan därmed få stor betydelse för människors hälsa och upplevelse av trivsel (ibid 2024: 2,4). Växtlighet av trädgårdskaraktär, så som fruktträd, bärbuskar, blommande perenner och örter – rankades i Kristenssons studie som särskilt uppskattade inslag av de boende (Kristensson 2007). Detta tyder på att det inte bara är funktion, utan också gestaltning, som påverkar hur gården upplevs och används. Grönska kan i sig skapa positiva känslor, men behöver samtidigt relatera till platsens sociala struktur för att vara verkligt meningsfull.

3.4.3 Aktiviteter på gården – behov och användning

Hur bostadsgården utformas påverkar i hög grad vilka aktiviteter som sker där – och för vilka (Minoura 2019: 28–29; Kristensson 2007:). Bostadsgårdens möjligheter att bli ett socialt rum kan bedömas utifrån dess förmåga att tillgodose både nödvändiga, frivilliga och sociala aktiviteter (Minoura 2019: 28–29; Gehl 2010). I många fall är det enbart de nödvändiga aktiviteterna som går att genomföra på gården – såsom att ta sig till tvättstugan, slänga sopor eller cykla genom området. Frivillig vistelse, där människor aktivt väljer att uppehålla sig i gårdsrummet, är däremot ovanligare och det upprättas då heller inget socialt territorium (Minoura 2019: 28–29). Följden av detta blir att rumslig tillhörighet och informella sociala nätverk uteblir – eftersom människor inte ges förutsättningar att stanna kvar, mötas eller delta i gemensamma vardagliga aktiviteter (ibid: 28–29).

Möjligheten att höra och se andra boende i gårdsmiljön är ett exempel på hur det fysiska rummet kan skapa upplevelse ökad av trygghet och samhörighet (Smith, Dunnett & Clayden 2008: 84). Delade funktioner som kompostering, odling eller återvinning skapar dessutom naturliga mötesplatser, vilket kan stärka både det sociala kapitalet och gårdens upplevda betydelse i vardagen. I vissa fall kan dessa gemensamma utrymmen också ha en trygghetsskapande funktion genom ökad social närvaro och försvärad möjlighet till inbrott eller intrång (Smith, Dunnett & Clayden 2008: 84). Barns användning av gården är en särskilt viktig indikator på platsens kvalitet. En studie visar att slutna och rymliga gårdar tenderar att användas mer frekvent av barn än öppna eller små gårdsrum (Minoura 2020: 59–60). Det kan tolkas som att både trygghet, avgränsning och tillgång till plats krävs för att barn ska kunna leka spontant. Extroverta aktiviteter – som lek eller aktiv rekreation – kräver utrymme, avskildhet och hänsyn till grannar. För mer introverta aktiviteter, såsom läsning, vila eller en stunds stillhet, behövs däremot andra kvaliteter: skydd, lugn och en känsla av att inte bli iakttagen (Minoura 2020:57; Kristensson 2007:9). På en trång gård, där trycket på offentliga grönytor ökar, kan dessa aspekter vara avgörande för att gården ska fungera som en plats för återhämtning (Kristensson 2007:7-9). Då båda gårdarna i Sjöbo är väldigt öppna, saknas exempelvis möjligheten att utföra avskilda aktiviteter. Troligtvis hänvisas den typen av aktiviteter till de boendes balkonger i stället.

Kristensson (2007) delar in gårdens funktioner i fyra övergripande roller: bostadsnära uterum, lekmiljö, mötesplats och utsikt. Dessa roller kräver olika typer av rumsliga egenskaper. En trivsamt och välanvänd innergård bör vara tillräckligt stor för att tillåta olika aktiviteter att samexistera utan att störa varandra (Kristensson 2007:9). På mindre gårdar finns en risk att funktionerna ligger för tätt, vilket kan leda till konflikter mellan exempelvis lek och vila. Gården som mötesplats är i sin tur beroende av både lekmiljö och uterum – utan dessa faller ofta också dess sociala funktion bort (Kristensson 2007:9). I Sjöbo kunde jag utifrån detta se att gårdens roll som lekmiljö var starkast på den gård där den gav tydliga avgränsningar,

medan granngården, där det i stort sett saknade en avgränsning, inte såg lika inbjudande ut för lekaktivitet.

Kapitelsammanfattning:

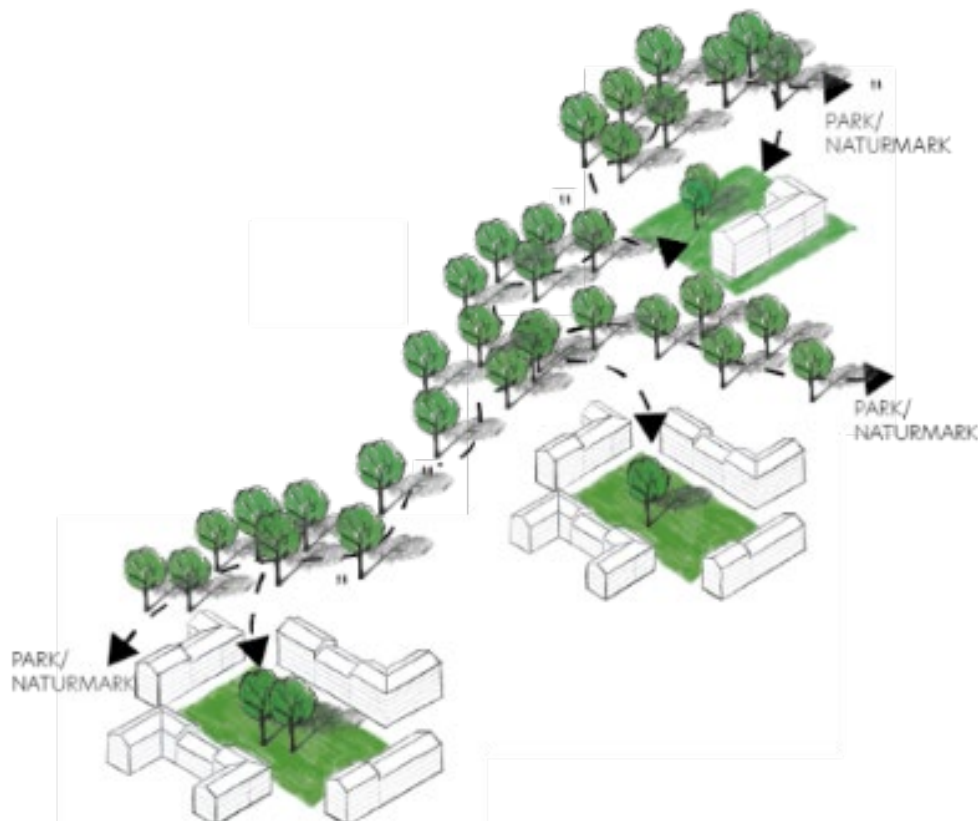
I detta kapitel har bostadsgårdens förändrade roll i staden belysts – både som fysisk miljö och som uttryck för olika epokers planeringsideal. Gårdar som vi möter idag har formats i skilda tider och bär med sig spår från olika stadsbyggnadsepoker – från 1800-talets slutna kvartersstruktur till funktionalismens öppna landskap och miljonprogrammets storskalighet. Samtidigt befinner de sig idag i ett gemensamt nu, där nya krav och förväntningar nu ställs på deras sociala och ekologiska funktioner.

Här har begreppet bostadsgård använts som ett samlingsnamn för de grönskande utemiljöer som tillhör flerbostadshus – oavsett om de är offentliga, halvprivata eller privata, och oavsett om de är nybyggda eller omgestaltade äldre miljöer. Det som förenar dem är att de ligger i direkt anslutning till bostäder, ofta inom kvartersmark, och har en potential att fungera som både sociala mötesplatser och gröna resurser.

Som sociala rum har bostadsgårdar visat sig kunna stödja trygghet, identitet och tillhörighet – förutsatt att deras fysiska utformning gör dessa funktioner möjliga. Men gårdens roll begränsar sig inte till det mänskliga. Den gröna karaktär som ofta efterfrågas av boende är inte bara av estetisk eller social betydelse.

Dessa sociala perspektiv – såsom tillgänglighet, rumslig läsbarhet och möjlighet till olika typer av vardagsanvändning – kommer också att återkomma i en syntes längre fram, där de kombineras med ekologiska nyckelbegrepp i en samlad analysmodell.

Del 3. Mot en socialekologisk förståelse av gården

I detta kapitel fördjupas förståelsen för bostadsgården som en ekologisk resurs och en möjlig länk i stadens gröna infrastruktur. Perspektivet breddas här från att främst ha uppmärksammat mänskliga behov i förra kapitlet, till att här även belysa ekologiska samband, biologisk mångfald och rumsliga kopplingar. Alla frågor som är centrala för att förstå gårdens fulla potential. Forskning kring grön infrastruktur har ofta haft fokus på övergripande stadsplaneringsstrategier, där större parker, naturreservat och strukturella gröna korridorer står i centrum (Benedict & McMahon 2006:22; Pauleit et al. 2011; Naturvårdsverket 2011). Dessa studier betonar landskapets storskaliga ekologiska funktioner – medan de mindre, vardagsnära grönytorner, såsom bostadsgårdar, inte analyseras i lika omfattande grad. Denna studie utgår från ett närperspektiv, där bostadsgården betraktas som en möjlig nod i ett finmaskigt nätverk – ett system där små gröna platser tillsammans kan bidra till biologisk mångfald, klimatreglering och social resiliens.

Bostadsgårdars utbud av grönska har alltså betydelse inte enbart för människors livsmiljöer, utan även i ett större ekologiskt sammanhang. I takt med att städer förtätas och att jorden värms upp ställs nya krav på urbana strukturer och begrepp som grön infrastruktur fått ett allt starkare fäste i planeringsdiskussionen (Persson & Smith 2014; Dearborn & Kark 2009; Zhao et al. 2024). Det rymmer både sociala och ekologiska dimensioner och används för att beskriva hur naturliga och anlagda grönytor tillsammans formar ett fungerande nätverk som gynnar både människor och andra arter (Persson & Smith 2014; Dearborn & Kark 2009; Zhao et al. 2024).

Med det teoretiska ramverket som utgångspunkt, med socialekologisk systemsyn, landskapsekologi och hållbar grönstruktur i fokus – undersöker detta kapitel hur bostadsgårdar kan förstås som integrerade delar av stadens gröna infrastruktur, och hur dessa platser kan planeras, utformas och förvaltas med både människa och ekologi i åtanke.

3.1 Grön infrastruktur – från begrepp till praktik

För att förstå bostadsgårdens roll i ett större landskapssammanhang behövs ett omfattande ramverk som hjälper till att synliggöra alla begrepp som ingår i en sociekoologisk förståelse av bostadsgården. I det här arbetet blir grön infrastruktur det ramverk som blir centralt, ett begrepp inom planeringen där både ekologiska och sociala dimensioner ryms in. Olika definitioner har arbetats fram men som utgångspunkt kan den gröna infrastrukturen ses både som ett strategiskt planerat nätverk av livsmiljöer och gröna element, vars syfte är att bevara biologisk mångfald och stötta ekosystemtjänster i hela landskapet (Jongman 1995:169; Naturvårdsverket 2011; Van der Sluis & Jongman 2017:8).

Grön infrastruktur skiljer sig från mer traditionella begrepp som *ekologiska nätverk* genom att den också inkluderar människans behov och sociala användningsområden. Medan ekologiska nätverk ofta utgår från naturvård och biologisk *konnektivitet*, kan grön infrastruktur även breddas till att bli ett planeringsverktyg som i stadsutvecklingen kan vägas in på lika sätt som den "grå" infrastrukturen, som består av vägar, vatten och avlopp (Lindholm 2017:10–11). En viktig egenskap hos grön infrastruktur är att den är platsbunden och långsam. Organiska processer som markuppsbyggnad, vegetationslager eller dagvattenlösningar behöver utrymme och tid för att utvecklas. När gröna funktioner pressas in i trånga stadsrum förlorar de lätt sin ekologiska potential (Tahvonen & Airaksinen 2018:484; Lindholm 2017:10–11). Detta är alltså något som ofta förbises i det vardagliga samtalet om stadsutveckling, där gröna värden fortfarande har svårt att hävda sig mot ekonomiska kalkyler i stadsplaneringen.

Trots att fysiska strukturer är det som är avgörande för den gröna infrastrukturen så är den samverkan mellan de som arbetar med och utvecklar den en förutsättning för att förvaltas och utvecklas. Det arbetet ansvarar exempelvis förvaltare, planerare och aktörer och användare för. Utmaningarna i stadsplaneringen är många och komplexa, gröna ytor konkurrerar ofta med andra intressen och integreras sällan i den översiktliga och strategiska stadsplaneringen (Lindholm 2017:8–9).

I det utpekade området för platsanalysen i Sjöbo förekommer grön infrastruktur främst i form av tätortsnära skog, trädplanteringar längs gator och mindre parkområden. Kopplingarna mellan dessa mer övergripande grönytor och de vardagsnära miljöerna, som bostadsgårdar, varierar däremot.

3.2 Biologisk mångfald i urban kontext

Staden är en plats där naturen är närvarande men ofta är fragmenterad. Även i tätbebyggda miljöer finns arter som söker föda, skydd och möjligheter att fortplanta sig. Därför blir det viktigt att förstå hur biologisk mångfald fungerar i en urban kontext – och vilken roll bostadsgården kan spela i detta sammanhang. Biologisk mångfald är ett omfattande begrepp som innefattar mångfald av ekosystem, arter och genetisk

variation (Stockholms stad 2013:94). Enligt konventionen om biologisk mångfald kan begreppet definieras följande:

Variationsrikedom bland levande organismer av alla ursprung, från landbaserade, marina och andra akvatiska ekosystem samt de ekologiska komplex i vilka dessa organismer ingår.

(CBD 2023)

Den biologiska mångfalden kan ses som en indikation på det tillstånd som råder i den lokala miljön och det omkringliggande landskapet (Pilstjärna & Hannerz 2020:5). En rik biologisk mångfald kan ses som en viktig infrastruktur, ett så kallat skydd, då det är den som genererar resurser som ligger till grund för vår överlevnad (Persson & Smith 2014:26).

I urbana grönområden drivs den biologiska mångfalden av antalet växtarter och vegetationslager som finns tillgänglig. Exempelvis har trädkronor visat sig vara särskilt viktiga för att stödja mångfalden hos ryggradslösa djur och fåglar (Andersson & Bodin 2009:125). Statusen av den biologiska mångfalden hos olika arter inom en livsmiljö, visar sig i arternas heterogenitet, utbredning och åldersstruktur (Andersson & Bodin 2009: 123). Biologisk mångfald uppstår alltså inte av sig själv, utan formas av miljöns variation och tillgång till resurser.

3.3.1 Arter, nischer och habitat

För att förstå hur artrikedomen kan främjas även inom urbana miljöer, exempelvis i bostadsgårdar, där utrymmet ofta är begränsat, är begreppen habitat och ekologisk nisch viktiga verktyg. Dessa begrepp hjälper oss att analysera vilka miljöförutsättningar olika arter kräver och hur vi kan planera stadsnaturen för att gynna dessa (Persson & Smith 2014:7–8).

Städer erbjuder en mycket varierad men också utmanande livsmiljö för många arter, eftersom den urbana miljön i hög grad formas och begränsas av mänsklig aktivitet. Till skillnad från naturliga miljöer är den urbana livsmiljön starkt fragmenterad och domineras ofta av hårdgjorda ytor som vägar, byggnader och infrastruktur (Florgård et al. 1994:14,17).

Människans behov av exempelvis effektiv trafikplanering och infrastruktur för vatten och avlopp styr till stor del hur urbana miljöer utformas. Exempelvis är våra städer konstruerade för att snabbt avleda dagvatten genom VA-system till naturliga recipienter, något som förhindrar översvämningar och säkerställer fungerande trafikflöden (Stahre 2008: 9–10). Men denna typ av mänsklig prioritering innebär samtidigt att vatten leds bort från grönytor och att andra naturliga infiltrationsmöjligheter begränsas, vilket påverkar ekosystemens funktioner i staden (Stahre 2008:9–10). Ytterligare en konsekvens av stadens utformning är att hårdgjorda material som asfalt och betong absorberar solljus och bidrar till höjda temperaturer, den så kallade urbana värmeö-effekten. Även avgaser och värme från trafik bidrar till dessa förhöjda temperaturer (Urban Heat Islands 2016) Dessa förändringar i miljöförutsättningar påverkar

inte bara människors trivsel och hälsa, utan ställer också specifika krav på arter som lever i stadsnaturen.

Varje art har specifika krav på sin livsmiljö, vilket inom ekologin beskrivs med begreppet ekologisk nisch (Persson & Smith 2014:21–22). Nischen definieras av de miljöförhållanden som en art behöver för att kunna leva och reproducera sig. Ju fler olika nischer eller livsmiljöer en plats kan erbjuda, desto större potential finns att stödja biologisk mångfald (ibid). Begreppet habitat används ofta parallellt med ekologisk nisch, men syftar mer specifikt på själva den fysiska plats där en art kan överleva. Ett habitat är därför ofta artspecifikt; en urban park kan exempelvis erbjuda ett flertal olika habitat – från träd och buskage till öppna gräsytor dammar med tillhörande fuktiga markytor – var och en passande olika arter (Persson & Smith 2014:21–22).

Skillnaden mellan ytor som är habitat-rika och de som inte är det, speglar ofta tydligt människans prioriteringar i stadsplaneringen. Ett återkommande karaktärsdrag i staden är hårdgjorda ytor och byggnader, som ibland blir kompletterande habitat för arter som vanligtvis lever i exempelvis hällmark eller klippor (Faeth et al. 2011: 76–77). Med vetskap om dessa förutsättningar, från hur vi hanterar dagvatten till hur vi placerar gröna element i stadsväven, kan vi bli bättre på att skapa platser som stödjer biologisk mångfald.

3.3.2 Spridning, supplementering och gården som länk

För att förstå hur enskilda gårdar kan bidra till ett sammanhängande ekologiskt system behöver vi därför fördjupa oss i hur arter rör sig i landskapet – och vilka strategier som krävs för att stödja deras långsiktiga överlevnad i urbana miljöer.

Långt ifrån alla arter kan inte anpassa sig lika lätt efter stadens förändrade miljöer. Många känsliga arter klarar helt enkelt inte av den fragmenterade stadsmiljön där livsutrymmet är begränsat och starkt präglad av mänsklig påverkan (Faeth et al. 2011:73). I diskussionen om biologisk mångfald i städer menar vissa forskare att kampen för att bevara biologisk mångfald redan är förlorad om målet är att återskapa ursprungliga naturliga miljöer. I stället behöver arbetet ses som ett sätt att bromsa förlusten av arter och värna den biologiska mångfald som trots allt kan upprätthållas (Faeth et al. 2011: 77). Detta understryker betydelsen av att inte underskatta små grönytors potential – en bostadsgård kan alltså utgöra en liten men viktig pusselbit i det ekologiska nätverket.

De arter som trots allt klarar de utmanande förutsättningarna i staden, vilka är de generella villkoren för överlevnad hos övriga arter som också lever i stadsmiljön?

Gröna områden i staden fungerar som ekologiska kärnområden och är sammankopplade via spridningszoner (Naturvårdsverket 2024). Dessa spridningszoner består inte alltid av stora parker eller naturreservat, i städer kan de i stället utgöras av små och vardagsnära grönytor, där bostadsgårdar är ett exempel (Persson & Smith 2014: 25–26). Då stadens grönytor ofta är små och isolerade av vägar och byggnader räcker de sällan ensamma för att upprätthålla

livskraftiga populationer (Persson & Smith 2014: 25–26).

Ekologisk konnektivitet, det vill säga arters förmåga att förflytta sig mellan olika livsmiljöer, blir avgörande i detta sammanhang. Genom att känna till begrepp som *supplementering*, källa-sänka-dynamik och *spridningszoner* kan vi förstå de urbana arternas tillvägagångssätt för fortlevnad i dessa miljöer (Persson & Smith 2014: 25–26).

Supplementering blir på grund av detta en viktig strategi: arterna överlever genom att samla resurser från flera små områden som kompletterar varandra (Persson & Smith 2014: 25–26). Vissa grönytor fungerar som källor, där arterna trivs och förökar sig, medan andra platser fungerar som sänkor – områden där arterna inte kan överleva på sikt om de inte får regelbundet tillskott från källområdena. Denna källa-sänka-dynamik är särskilt relevant för urbana landskap, där små grönytor ofta är beroende av större och mer biologiskt rika områden för att fortsatt stödja biologisk mångfald (ibid). Genom att ha satt oss in i hur arter förflyttar sig, och hur mindre grönytor kan komplettera varandra, har möjligheten att se även en enskild bostadsgård som en betydelsefull del i ett större ekologiskt nätverk öppnats.

3.3.3 Landskapet som helhet – insatser i större skala

Forskning visar att planering för biologisk mångfald på lokal nivå ofta har större effekt när fokus riktas mot att skapa möjligheter för arter att röra sig mellan olika habitat, snarare än att enbart rikta insatser mot en enskild plats (Lundwall och Isaksson 2006:10,86). När vi planerar för biodiversitet behöver vi alltså fråga oss: vilka biotoper och arter är extra utsatta eller saknas i området? Exempelvis är våtmarker och ängsmarker särskilt skyddsvärda biotoper som ofta är underrepresenterade i urbana miljöer (Lundwall & Isaksson 2006:10). En tolkning som kan göras utifrån detta är att den lokala bostadsgården kan erbjuda eller förstärka dessa biotoper. På så vis blir gården inte bara mer värdefull i sig själv utan kan också få en avgörande roll för det större landskapet.

Detta kan exempelvis innebära att bostadsgårdar kompletteras med blommande buskar, ängsmark, stenpartier, död ved eller holkar. Även faktorer som jordart, ljusinsläpp och vattenförsörjning kan anpassas för att förbättra förutsättningarna för arters etablering och överlevnad (Dearborn & Kark 2009:435–436).

Arbetet med att öka biodiversiteten på lokal nivå är komplext, och det finns en viktig aspekt som ibland förbises: att främja vissa arter kan i värsta fall ske på bekostnad av andra, vilket leder till en potentiell minskning av biologisk mångfald på regional nivå (Dearborn & Kark 2009: 433–434). Denna balansgång är viktig att vara medveten om i planeringsarbetet, och förutsätter att olika aktörer samarbetar och är insatta i vilka konsekvenser deras beslut kan få för andra miljöer och landskapstyper (ibid). Exempelvis kan en insats som gynnar en viss typ av insektsart leda till en negativ effekt för andra, mer känsliga arter. En noggrann konsekvensanalys är därmed nödvändig (ibid).

Just dessa resonemang blir särskilt relevanta i ett sammanhang som Sjöbo, där kopplingen mellan bostadsgårdarna och det omgivande landskapet varierar i styrka, men där potentialen för ekologiska förbättringar ändå är stor. För att kunna bedöma hur bostadsgårdarna där bäst kan bidra till biodiversiteten i hela tätorten behöver både den omgivande naturens kvaliteter och eventuella brister kartläggas noggrant (Lundwall & Isaksson 2006:62–63). På så sätt kan gårdarnas funktion som små men viktiga länkar i stadens ekologiska nätverk förstärkas (Tahvonen & Airaksinen 2018:484–485).

Kapitelsammanfattning:

Detta kapitel har redovisat vilka begränsningar och vilka möjligheter som finns i den urbana ekologin. Dessa insikter är viktiga att känna till eftersom insatser för biologisk mångfald på en viss skala behöver stämma överens med åtgärder på både mindre och större nivåer.

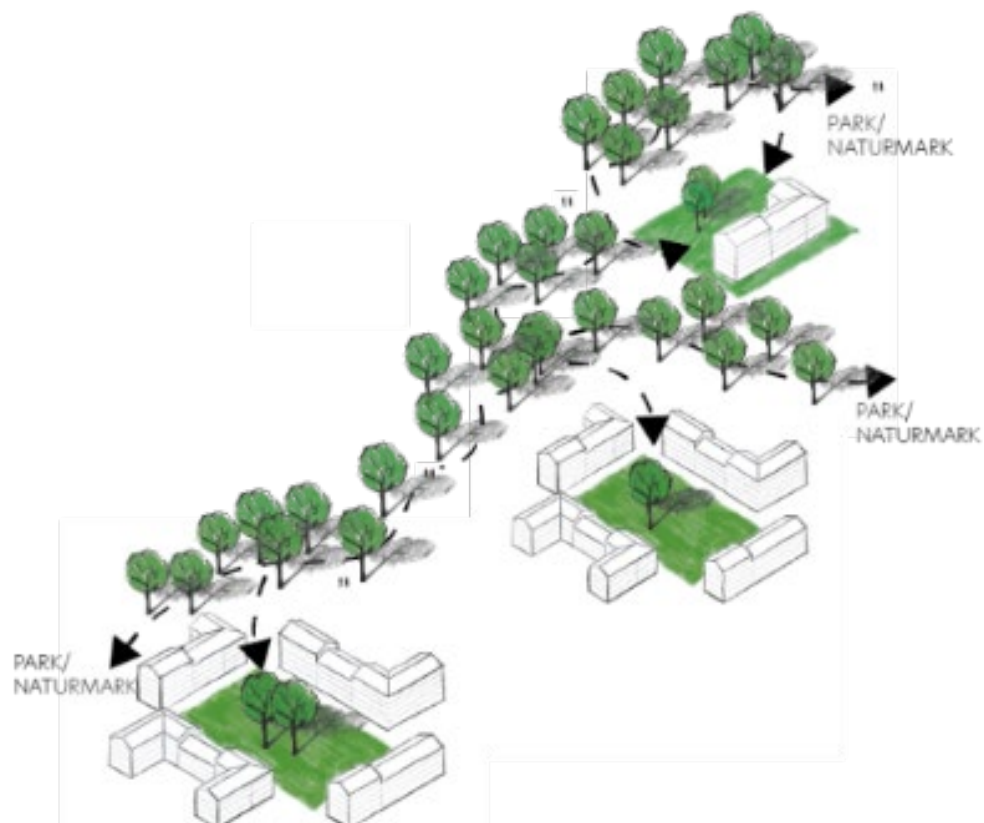
Kapitlet har visat hur bostadsgården – trots sin begränsade yta – kan utgöra en viktig del av stadens gröna infrastruktur. Genom att belysa begrepp som habitat, ekologisk nisch, supplementering och konnektivitet synliggörs hur gården kan stödja biologisk mångfald, särskilt i urbana landskap där större sammanhängande naturmiljöer ofta saknas.

Förhållningssätt för ekologisk planering har också behandlats, där aktörer behöver förhålla sig till såväl lokala behov som övergripande landskapssamband.

Exemplet från Sjöbo visar att sambanden mellan bostadsgårdar och övrig grönstruktur varierar i styrka, vilket pekar på gårdens delvis outnyttjade potential som ekologisk länk i staden. Det blir därför relevant att undersöka vilka fysiska och biologiska faktorer som kan stärka denna funktion. I detta sammanhang framträder begrepp som *vegetationsstruktur*, *mikroklimat* och *habitatvariation* som centrala.

Dessa ekologiska nyckelbegrepp kommer i kapitel fem att vävas samman med sociala perspektiv i ett integrerat analysverktyg – med syftet att skapa ett konkret stöd för att läsa, förstå och utveckla bostadsgårdar som delar av ett större socialekologiskt system.

Del 4. Bostadsgården i det socialekologiska landskapet

4.1 Platsanalys

Här presenteras ett *socialekologiskt analysverktyg* för platsanalys av bostadsgårdar som bygger på en syntes av litteraturstudien, fördelade mellan sociala och ekologiska dimensioner. Dessa dimensioner speglar återkommande teman i stadsbyggnadsteori, landskapsekologi och miljöpsykologi, och utgör ett ramverk för att identifiera, tolka och bedöma bostadsgårdens mångfunktionella roll.

4.1.1 Sociala och ekologiska dimensioner som utgångspunkt

Det är inte alltid enkelt att helt särskilja sociala och ekologiska värden i miljöerna runt bostadsgårdar, i dessa miljöer har de ofta inverkan på varandra och samspelar. Som första utgångspunkt presenteras här de sociala och ekologiska dimensioner i miljöerna på och runt bostadsgårdar som kunnat utläsas från litteraturstudien.

Sociala dimensioner omfattar såväl fysiska egenskaper som upplevda kvaliteter. Ekologiska dimensioner, innefattar habitatvariation och mikroklimat och de sociala kvaliteter som dessa kan tillföra, som exempel kan skuggande träd både gynna biologisk mångfald och samtidigt ge svalka för de boende. Kategorierna är inte avsedda att vara heltäckande eller universella, men tänkta att visa hur sociala och ekologiska värden kan synliggöras samtidigt på en specifik yta. En utgångspunkt för att de sociala och ekologiska dimensionerna skulle bli möjliga att tillämpa på en fysisk plats var att de är:

1. Möjliga att observera på plats

Eftersom analysen bygger på fältstudier krävdes att varje kategori skulle kunna bedömas genom observationer och dokumentation på plats, inte enbart genom statistiska data eller expertutlåtanden. Kategorierna har valts ut utifrån detta avseende.

2. Relevans i både fysiska och upplevda dimensioner

Kategorierna är också utvalda för att kunna fånga både det som kan mätas (exempelvis vegetationens struktur eller gårdens rumsliga kopplingar) och det som upplevs (såsom trygghet, tillhörighet eller platsidentitet).

Utifrån dessa två kriterier kunde följande sociala och ekologiska dimensioner, det vill säga omfattande principer från litteraturen identifieras:

Sociala dimensioner

Kategori	Källa
<i>Tillgång till gemensamma ytor och funktioner</i>	Gehl 2010; Minoura 2020; Kristensson 2007
<i>Upplevelse av trygghet, tillhörighet och identitet</i>	Gehl 2010; Minoura 2020; Kristensson 2007; Smith, Dunnett & Clayden 2008

<i>Möjlighet till varierad användning: lek, vila, möten, odling</i>	Gehl 2010; Kristensson 2007
<i>Tydliga rumsliga gränssnitt: kontakt mellan bostad och gårdens inre/ytte rum</i>	Minoura 2019; Kristensson 2007
<i>Delaktighet eller självförvaltning i gårdens skötsel och utveckling</i>	Minoura 2019

Ekologiska dimensioner

Kategori	Källa
<i>Rumslig koppling till andra grönytor och ekologiska nätverk</i>	Persson & Smith 2014; Kowarik 2011
<i>Vegetationsstruktur och mikroklimat (variation i ljus, skugga, vind)</i>	Persson & Smith 2014; Florgård et al. 1994
<i>Förekomst av habitat och mikrohabitat för olika arter</i>	Tahvonen & Airaksinen 2018; Faeth et al. 2011
<i>Artrikedom och variation i växtskikt och livsmiljöer</i>	Persson & Smith 2014; Faeth et al. 2011
<i>Källor och sänkor</i>	Persson & Smith 2014
<i>Tecken på hållbar, naturvänlig eller pedagogisk förvaltning</i>	Tahvonen & Airaksinen 2018; Persson & Smith 2014

De sociala dimensionerna handlar alltså i huvudsak om hur människor **använder, upplever och tolkar platsen**, medan de ekologiska dimensionerna beskriver hur **naturens processer och strukturer** fungerar inom samma rumsliga ram. Genom att läsa dem sida vid sida blir det möjligt att se hur de två nivåerna påverkar varandra.

4.2. Sociolekologiskt analysverktyg

Varje kategori kan ses som en tillämpning av en eller flera dimensioner, som ett sätt att översätta de teoretiska principerna till något som kan observeras, dokumenteras och analyseras i en faktisk platsstudie. För att stödja en praktiskt orienterad tillämpning har verktyget strukturerats i tabellform, där varje analyskategori följs upp med ett antal vägledande frågor. Denna form gör det möjligt att systematiskt identifiera kvaliteter, brister och utvecklingspotential, på en enskild plats eller i jämförande studier mellan olika gårdar.

Kategori	Vägledande frågor	Egna anteckningar/observationer
1. Rumsliga kopplingar till omgivningen	Hur är gården kopplad till sin fysiska och visuella kontext? Hur påverkar platsens historiska planeringslogik, lokalisering och omgivande bebyggelsestruktur dess funktion i stadslandskapet? (Koppling till: historiska bebyggelsestypologier, bostadsgårdens territorium, rumslig identitet i kapitel två)	
2. Social funktion och användning	Hur används gården – och av vem? Finns plats för olika aktiviteter (lek, vila, rörelse, odling)? Skapas trygghet genom insyn,	

	överblick och tillhörighet? (Koppling till: social hållbarhet, territoriella principer, rumslig identitet i kapitel två)	
3. Vegetationsstruktur och mikroklimat	Hur ser gårdens växtskikt och klimatreglerande egenskaper ut? Finns det träd, buskar och markväxter i flera skikt? Skapar växtligheten variation i ljus, skugga och vindskydd? (Koppling till: skiktning, mikroklimat, ekosystemtjänster, biologisk mångfald i kapitel tre)	<i>Vegetationsstruktur och mikroklimat har i modellen slagits samman med habitatvariation och biologisk potential, då dessa aspekter ofta samverkar i praktiken. Verktuget kan användas för att reflektera över gårdens nuvarande egenskaper, identifiera möjliga förbättringsinsatser eller som ett gemensamt språk i dialog mellan olika aktörer.</i>
Habitatvariation och biologisk potential	Vilka levnadsmiljöer erbjuds på platsen? Finns mikrohabitat som död ved, vatten, stenar eller högväxt gräs? Gynnas både tåliga och känsliga arter? (Koppling till: ekologiska nischer, habitat, konnektivitet i kapitel tre)	
4. Förvaltning och skötsel	Hur sköts gården – och vad signalerar detta? Finns spår av hållbar eller pedagogisk förvaltning (t.ex. varierad gräsklippning, skyltning, holkar)? Är viss 'vildhet' tillåten eller är allt hårt styrt? (Koppling till: naturpedagogik, ekologisk resiliens, skötselintensitet, förvaltningsideal, estetiska normer i kapitel tre och fyra)	

4.3 Platsanalys i Sjöbo tätort

Då arbetet syftar till att pröva det socialekologiska analysverktyget i en småstadskontext har kartanalyser, utöver den inledande översiktskartan (1:10 000), medvetet placerats på en mellanskala (1:2000). Denna skala möjliggör att både bostadsgårdarnas inre struktur och deras relation till omkringliggande stadsväv kan framträda samtidigt. Syftet med kartanalyserna har inte varit att gå in i detaljer kring exakt placering av sociala funktioner eller vegetationstyp per kvadratmeter. Det har varit att belysa rumsliga samband mellan sociala funktioner och ekologiska funktioner i en vardagsnära men strategiskt intressant skala. Genom kartmaterialet som presenteras ska läsaren exempelvis kunna tolka hur exempelvis skötselgränser, täthet i vegetation och tillgång till sociala målpunkter samspelar över kvartersnivå.

För att besvara frågorna i analysverktyget används fyra efterföljande kartbildsanalyser, som komplement till skrivna svar på frågorna i verktygsmallen. Analysen inleds med en översiktskarta som visar vilka sociala och ekologiska noder som omger platsen, därefter bilder från *Bostadsgård A*, *Bostadsgård B* och den *Gröna korridoren* (den till gårdarna angränsande parkmarken). Sedan följer de genomförda platsanalyserna som gjort i ordningen nedan, med start i det sociala perspektivet i linje med arbetets ambition att närma sig bostadsgården som en integrerad del av människors vardagslandskap. Därefter fördjupas analysen i ekologiska aspekter och avslutas med en bedömning av hur gestaltning och skötsel påverkar de kvaliteter som identifierats. Nedan listas titlar och fokusområde i analyserna:

4.3.1 Översiktskarta med omkringliggande noder och bildkollage från gårdarna
Visar vilka omkringliggande funktioner och egenskaper som gårdarna omges av. Denna karta kompletteras vidare av tre bildkollage från bostadsgårdarna och den tillhörande parkmarken; den gröna korridoren, för att skapa en bild av platsen egenskaper och rumsliga kvaliteter:

- *Bostadsgård A*
- *Bostadsgård B*
- *Den gröna korridoren*

4.3.2 Rumsliga kopplingar till omgivningen – markreglering, historia och relation till stadslandskapet

Med fokus på gårdarnas lokalisering, historik och relation till stadslandskapet.

4.3.3 Social funktion och användning

Där sociala kvaliteter som trygghet, tillhörighet och vardagsanvändning står i centrum.

4.3.4 Vegetationsstruktur, mikroklimat, habitatvariation och biologisk potential

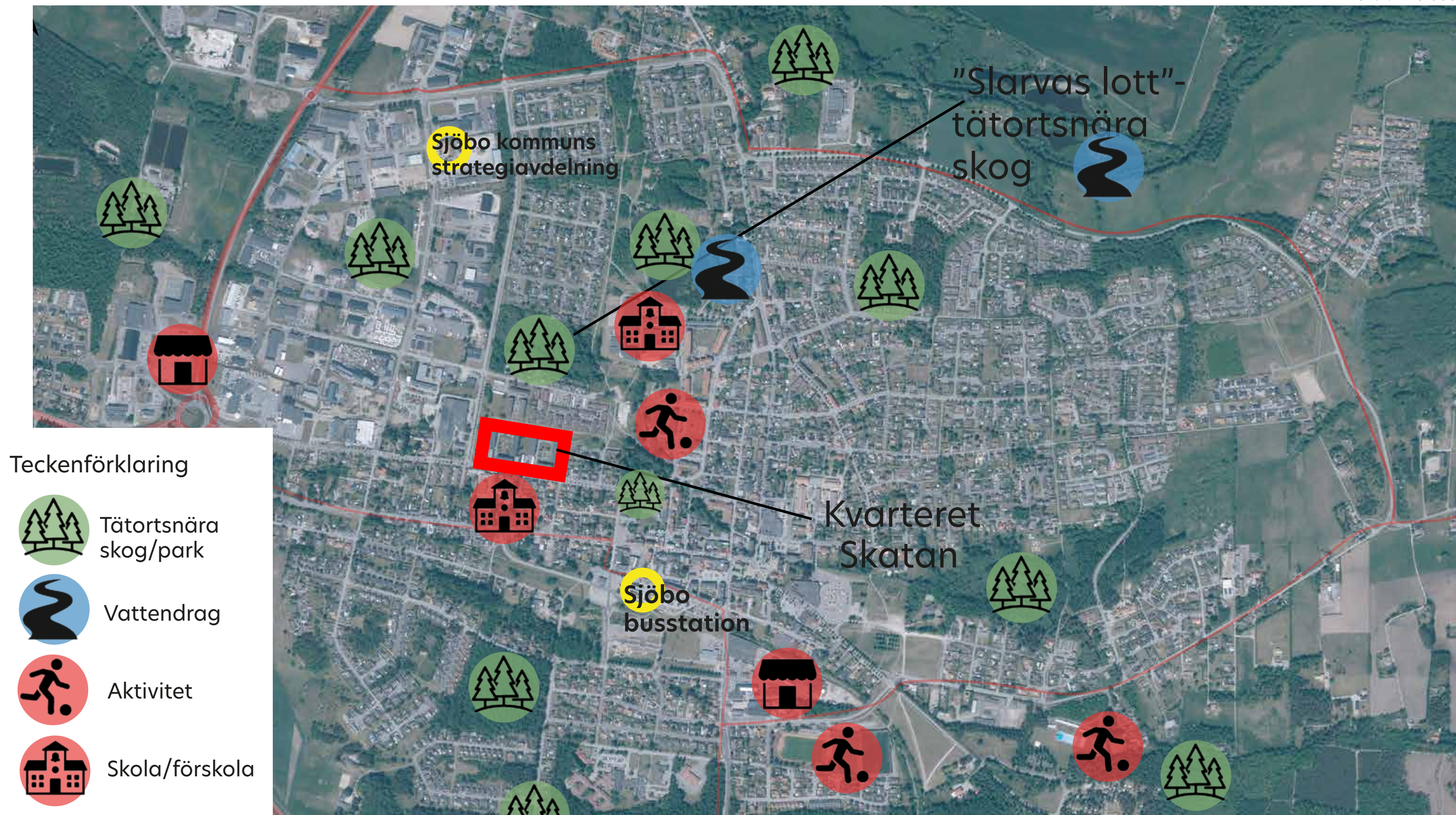
En samlad bedömning av växtstrukturens roll för både ekologiska och mänskliga behov.

4.3.5 Förvaltning och skötsel

Belyser förvaltningens betydelse för platsens funktion och uttryck.

4.3.1 Översiktskarta med omkringliggande noder

Skala 1:10 000

Här framträder närheten till skolor, parker, tätortsnära skog och vattenstråk – faktorer som till-sammans formar förutsättningarna för bostadsgårdarnas funktion och potential. Den röda linjen markerar min dagliga färdväg till arbetet på kommunens strategiska planeringsavdelning, och har också varit utgångspunkt för de observationer som ligger till grund för analysen. Sammantaget ger kartan en översikt av hur de aktuella bostadsgårdarna är inbäddade i ett landskap där sociala och ekologiska värden redan existerar – men också hur kopplingarna mellan dem kan vara svaga eller outnyttjade. Detta utgör en viktig bakgrund inför den tematiska analys som följer.

4.3.1 Bostadsgård A

4.3.1 Bostadsgård B

4.3.1 Den gröna korridoren

Här syns variation i vegetation och mikrohabitat, vilket visar potential för utveckling som ekologisk resurs och spridningskorridor.

4.3.2 Rumsliga kopplingar till omgivningen – markreglering, historia och relation till stadslandskapet

Kategori	Vägledande frågor	Egna anteckningar/observationer
1. Rumsliga kopplingar till omgivningen	Hur är gården kopplad till sin fysiska och visuella kontext? Hur påverkar platsens historiska planeringslogik, lokalisering och omgivande bebyggelsestruktur dess funktion i stadslandskapet? (Koppling till: historiska bebyggelsetypologier, bostadsgårdens territorium, rumslig identitet)	

4.3.2 Rumsliga kopplingar till omgivningen- markreglering, historia och relation till stadslandskapet

Här illustreras hur bostadsgårdarna A och B förhåller sig till det omgivande stadslandskapet och vilka rumsliga gränser och samband som finns mellan gårdarna, de omgivande grönytorna och tätortens sociala målpunkter.

Egna anteckningar/ observationer om rumsliga kopplingar till omgivningen – markreglering, historia och relation till stadslandskapet:

Under platsbesöken i Sjöbo blev Minouras (2019) teori om kontroll och kapacitet ett användbart verktyg för att tolka gårdarnas sociala funktion. Bostadsgårdarna i Sjöbo passar bäst in under kategorierna *B) Lite kontroll, lite kapacitet* och *C) Mycket kapacitet, lite kontroll*. På gård A och B kunde jag se att öppningar/entréer hade hanterats på olika sätt. Gård A hade genom bland annat stängsel, cykelställ och förråd skapat en avskärmning i den största öppningen. Till skillnad från gård B där inga åtgärder för tydligare gränsdragning mot utsidan såg ut att ha gjorts.

De två bostadsgårdarna, Gård A och Gård B, är belägna i centrala delarna av Sjöbo tätort, en mellanstor tätort i södra Skåne. De uppfördes under miljonprogrammet på tidigare åkermark, vilket tydligt avspeglas i deras rumsliga struktur och utformning. Den ursprungliga planen från 1965 omfattade fem bostadsgårdar, men endast två (Gård A och B) blev verklighet. Detta har resulterat i att en stor grönyta mellan gårdarna – parkmark utan tydlig funktion – som jag här väljer att kalla "*den gröna korridoren*". Ytan är markerad med mörkgrönt och är till ytan cirka 2,2 hektar.

Gård A & B ägs och sköts av två separata och privata bostadsföreningar. I den ursprungliga detaljplanen från 1965 var tanken att ytterligare tre likadana byggnadskomplex ha inrymts här inrymts här (Sjöbo kommun 2025).

Grönytan utanför de två gårdarna är parkmark och benämns i den här analysen för *den gröna korridoren*, på grund av sin avsmalnade utformning. Ytan är utmarkerad med en grön yta och är till ytan cirka 2,2 hektar.

När vi tittar på den nutida kartan ovan och sätter det samman med informationen vi nu har om platsens ursprungliga detaljplan får vi en förklaring till den stora grönytan mellan bebyggelsen. Av de fem grupper av flerbostadshus som ursprungligen var planen att få igenom, blev bara två verklighet. Sett till den ursprungliga byggnadsstrukturen i detaljplanen, så hade en annan och troligtvis tydligare inramning av grönytan skapats och mindre grönyta blivit till övers.

Orsaken till att bara två gårdar byggdes? Ja, kan det givetvis finnas olika orsaker till men mättades behovet av bostäder skulle kunna vara en förklaring. Gårdarna tillhör miljonprogrammet och *den sena urbaniseringsepoken*, där bebyggelsen ofta bestod av stora exploateringsenheter tillkomna på kommunalt initiativ (som Rådberg & Friberg beskrev 1996). Utformningen av byggnaderna och gårdarna stämmer väl in på denna tidsperiod, och den är dessutom byggd på åkermark. Efterhand har ytan kompletterats med en tredje gård med flerbostadshus på två våningar, villor och ett parhusområde.

4.3.3 Social funktion och användning

Kartläggningen här visar hur gårdarna stödjer social användning i vardagen, med fokus på områden för lek, möten och avskildhet. Här tydliggörs skillnaderna i hur väl gårdarna erbjuder ytor för olika typer av aktiviteter och hur tydligt platserna upplevs tillhöra de boende.

Kategori	Vägledande frågor	Egna anteckningar/observationer
2. Social funktion och användning	Hur används gården – och av vem? Finns plats för olika aktiviteter (lek, vila, rörelse, odling)? Skapas trygghet genom insyn, överblick och tillhörighet? (Koppling till: social hållbarhet, territoriella principer, rumslig identitet)	

4.3.3 Social funktion och användning

Egna anteckningar/ observationer om *social funktion och användning*:

Bostadsgård A

Gård A uppvisar flera sociala kvaliteter som stärker platsens funktion som vardagsrum för de boende. Här finns en tydlig rumslig uppdelning mellan mer öppna ytor och avskilda delar, skapad genom cykelförråd, planteringar och sittplatser. Det finns möjlighet både till gemenskap och till att dra sig undan – kvaliteter som enligt Kristensson (2007) och Minoura (2020) är viktiga för att skapa trygghet, samhörighet och mångsidig användning.

Gårdens fysiska struktur signalerar också en känsla av tillhörighet: platsen känns inramad, avgränsad och igenkännbar. Detta skapar ett socialt territorium som upplevs som ”de boendes” snarare än som en anonym eller allmän yta.

Bostadsgård B

I kontrast till Gård A saknar Gård B en tydlig struktur. Gräsmattan dominerar, med få sittplatser och inga egentliga gränsdragningar mellan olika funktioner. Denna brist på avgränsning bidrar till att gården upplevs som otydlig, exponerad och svår att använda. Här saknas också element som inbjuder till lek eller samvaro, vilket påverkar den sociala närvaron negativt.

Som Minoura (2019) framhåller riskerar gårdar utan tydliga signaler om tillhörighet att uppfattas som anonyma – och därmed undvikas. Det som kunde vara en resurs för samvaro blir i stället en yta som främst passeras, inte används.

Den gröna korridoren

Mellan Gård A och B löper en större grönyta som ursprungligen lämnades oprogrammerad när färre byggnader än planerat uppfördes. Denna ”gröna korridor” upplevs idag som ett slags ingenmansland – en yta som varken är privat eller tydligt offentlig, och som därför har svårt att bära social funktion.

Trots sitt oplanerade ursprung rymmer platsen potential. Det finns gångvägar genom ytan, men inga tydliga riktningar, målpunkter eller zoner för vistelse. Kristensson (2007) menar att sådana platser ofta blir otrygga om de inte aktiveras – de kräver skötsel men används inte. Observationerna från platsbesöket visar att ytan främst används för genompassage, vilket tyder på att dess sociala funktion är svag.

Med rätt insatser – exempelvis enkla samlingsplatser, lekmiljöer eller planteringar – skulle ytan kunna utvecklas till ett socialt komplement till gårdarna. Samtidigt finns ett värde i dess vilda, oplanerade karaktär – vilket lyfter frågan om huruvida alla ytor verkligen bör tillgängliggöras, eller om vissa kan tillåtas förbli informella och spontana.

4.3.4 Vegetationsstruktur, mikroklimat, habitatvariation och biologisk potential:

I det här avsnittet analyseras hur vegetationens struktur – det vill säga variation i växtlighetens höjd, täthet och artinnehåll – påverkar både mikroklimatet och platsens förmåga att stödja biologisk mångfald. Vegetationen – dess struktur, klimatreglerande egenskaper och betydelse för biologisk mångfald uppmärksammas. Växtmaterialet på platsen påverkar inte bara gårdarnas visuella och rumsliga karaktär, utan utgör även grundförutsättningar för att skapa mikroklimat och stödja ekologiska samband. Avsnittet tar därför samlat upp de aspekter som i analysverktyget benämns vegetationsstruktur, mikroklimat, habitatvariation och biologisk potential.

Kategori	Vägledande frågor	Egna anteckningar/observationer
3. Vegetationsstruktur och mikroklimat	Hur ser gårdens växtskikt och klimatreglerande egenskaper ut? Finns det träd, buskar och markväxter i flera skikt? Skapar växtligheten variation i ljus, skugga och vindskydd? (Koppling till: skiktning, mikroklimat, ekosystemtjänster, biologisk mångfald)	
Habitatvariation och biologisk potential	Vilka levnadsmiljöer erbjuds på platsen? Finns mikrohabitat som död ved, vatten, stenar eller högväxt gräs? Gynnas både tåliga och känsliga arter? (Koppling till: ekologiska nischer, habitat, konnektivitet)	

4.3.4 Vegetationsstruktur, mikroklimat, habitatvariation och biologisk potential

Den här kartan belyser den rumsliga variationen i vegetationen och potentialen för biologisk mångfald på och mellan gårdarna. Kartan visar var det finns vegetation med olika höjd, täthet och skötselnivå, och pekar ut ytor där den ekologiska potentialen är högre respektive lägre. Gröna färgskalor visar vegetationens täthet och höjdvariation. Den gröna korridoren är markerad med mörkare grönt, vilket indikerar högre biologisk potential och variation i mikroklimat.

Egna anteckningar/ observationer om vegetationsstruktur, mikroklimat, habitatvariation och biologisk potential:

Bostadsgård A

Gård A uppvisar en något mer utvecklad vegetationsstruktur än Gård B. Här har träd och buskar placerats för att rama in gården, vilket både skapar rumslig tydlighet och viss avskildhet för de boende. Trots att högväxande, skuggande träd saknas i dagsläget, bidrar den befintliga växtligheten till ett enklare mikroklimat med viss vind- och solavskärmning. Denna miljö stödjer i viss mån mänsklig vistelse, även om skyddet inte är tillräckligt vid till exempel värmeböljor (jfr Pilstjärna & Hannerz 2020).

Från ett ekologiskt perspektiv uppvisar Gård A en viss variation i växtmaterial – med bland annat oklippta gräsytor under vissa perioder – vilket kan gynna pollinerare och mindre djur (Naturvårdsverket 2011). Trots detta är biodiversiteten begränsad, och gården erbjuder i nuläget få habitat för mer krävande arter (Dearborn & Kark 2009). Det finns dock potential att utveckla gården som en ekologisk "sänka", det vill säga som ett område där vissa arter kan hämta resurser, även om de inte kan fullfölja hela sin livscykel där (Persson & Smith 2014).

Bostadsgård B

Gård B domineras av öppen gräsyta, med ett fåtal utspridda träd och begränsade inslag av buskar eller perenna planteringar. Detta skapar en miljö med låg variation i växtskikt och ett mycket begränsat mikroklimat. Bristen på skydd, skugga och strukturell variation minskar både platsens användbarhet för människor och dess ekologiska funktion (Minoura 2020; Andersson & Bodin 2009). Observationer visar få spår av daglig användning, vilket också tyder på att den sociala attraktionskraften är svag.

Skötseln verkar fokuserad på funktionell ordning snarare än på att skapa ekologiskt eller visuellt värde. Kortklippta gräsmattor och frånvaron av skyddande strukturer innebär att gården i dagsläget inte fungerar som habitat för mindre arter. Gård B saknar därmed egenskaper som skulle kunna definiera den som en ekologisk sänka eller länk, men den kan – genom riktade åtgärder – utvecklas i den riktningen (Naturvårdsverket 2011; Pauleit & Breuste 2006).

Den gröna korridoren

Den gröna korridoren som löper mellan gårdarna skiljer sig markant från deras vegetationskaraktär. Till skillnad från de mer formellt gestaltade gårdsmiljöerna präglas korridoren av spontant uppkommen vegetation, med inslag av högt gräs, örter och självsådda träd och buskar – många av dem inhemska arter såsom ek, rönn, fläder och alm. Flera av dessa arter återfinns även i den närliggande tätortsnära skogen, vilket förstärker kopplingen till det omgivande ekologiska nätverket (Pilstjärna & Hannerz 2020).

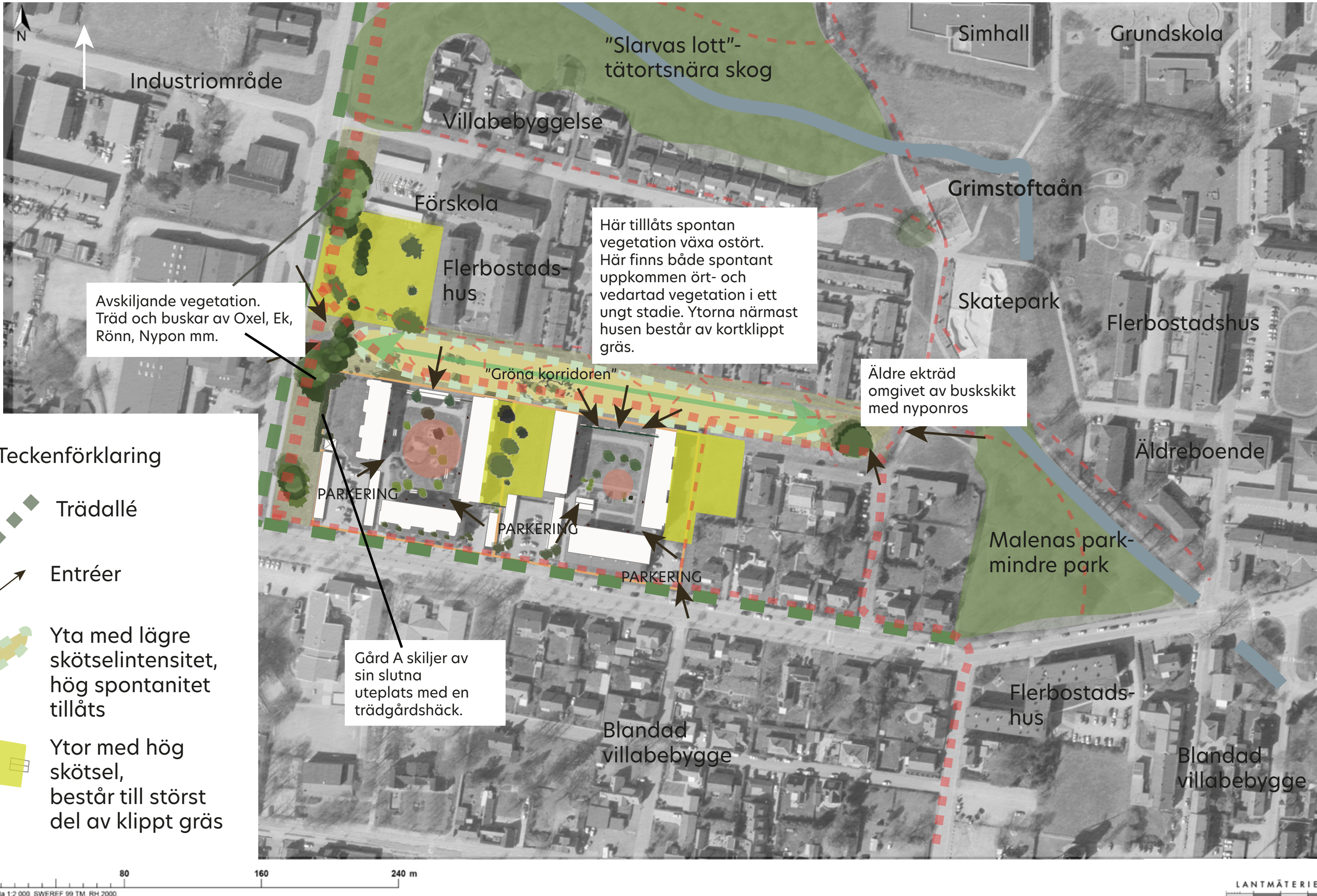
Trots att området inte formellt anlagts med ekologiska mål, uppvisar det ändå en tydlig strukturell komplexitet och variation i växtskikt, vilket ger det ett potentiellt högt ekologiskt värde (Dearborn & Kark 2009). Med inslag av död ved, blommande zoner och varierad skötsel skulle området kunna utvecklas till en betydelsefull spridningszon i stadens gröna infrastruktur (Persson & Smith 2014). Som Andersson & Bodin (2009) visar, kan även små

4.3.5 Förvaltning och skötsel

Hur en bostadsgård gestaltas och förvaltas påverkar inte enbart dess utseende – utan även dess funktion, användbarhet och ekologiska värde. Observationerna från de två gårdarna i Sjöbo visar hur skillnader i förvaltningsstrategi och formgivning får tydliga konsekvenser för både sociala och ekologiska kvaliteter. I denna del av analysen uppmärksammas hur skötsel och utformning uttrycker intentioner, möjliggör användning och bidrar till – eller försvårar – utvecklingen av socialekologiska värden.

Kategori	Vägledande frågor	Egna anteckningar/observationer
4. Förvaltning och skötsel	Hur sköts gården – och vad signalerar detta? Finns spår av hållbar eller pedagogisk förvaltning (t.ex. varierad gräsklippning, skyltning, holkar)? Är viss 'vildhet' tillåten eller är allt hårt styrt? (Koppling till: naturpedagogik, ekologisk resiliens, skötselintensitet, förvaltningsideal, estetiska normer)	

4.3.5 Förvaltning och skötsel

Egna anteckningar/ observationer om förvaltning och skötsel:

Bostadsgård A

Gård A uppvisar tydliga tecken på en medveten och strukturerad gestaltning. Förrådsbyggnader och cykelskjul är strategiskt placerade och fungerar inte bara som praktiska inslag, utan skapar även tydliga rumsavgränsningar som bidrar till lä, skydd och upplevd trygghet. Gården är i huvudsak välskött – med klippta gräsmattor, tillgängliga sittplatser och tydliga gångstråk. Även om växtmaterialet är begränsat till några enstaka arter, skapas ett ordnat uttryck som signalerar att platsen är avsedd för de boende. Enligt Kristensson (2007) och Minoura (2019) är just tydliga rumsliga gränser och fysisk närhet viktiga för att stärka platsidentitet och tillhörighet. Den hårt styrda estetiken – med prydnadsrabatter, låga buskar och strikt underhåll – lämnar dock begränsat utrymme för ekologisk variation. Här finns utrymme att införa pedagogiska eller ekologiskt stödjande inslag, såsom insektshotell, informationsskyltar eller varierad gräsklippning, i linje med teorier om naturpedagogik och ekologisk resiliens (som Tahvonen & Airaksinen 2018).

Bostadsgård B

Gård B, däremot, saknar både tydlig struktur och gestaltningsmässig riktning. Den öppna gräsytan dominerar och kompletteras endast av ett fåtal spridda träd och enklare planteringar. Här finns få rumsliga markörer, inga avskärmade vistelsezoner och inga spår av naturpedagogiska eller ekologiskt strategiska inslag. Skötseln är funktionell men slentrianmässig, vilket riskerar att förvandla gården till ett passivt utrymme utan identitet. Frånvaron av skyddande element eller sociala gränssnitt försvårar möjligheten att använda platsen på ett aktivt eller tryggt sätt, vilket överensstämmer med Smith, Dunnett & Clayden (2008) som poängterar vikten av läsbarhet och visuell kontakt för att stärka trygghet.

Den gröna korridoren

Den gröna korridoren – området som förbinder och omger gårdarna – utgör ett intressant kontrastlandskap. Här är ingen tydlig gestaltningsstrategi tillämpad, men den låga skötselintensiteten har givit plats för spontanvegetation, högre gräs och buskskikt. Det skapar ett område som, trots sin brist på rumslig struktur, bär på ekologisk potential. Enligt principerna för ekologisk resiliens (som Persson & Smith exempelvis nämner) kan sådana miljöer spela en viktig roll som buffertzoner och spridningskorridorer. I dagsläget upplevs dock korridoren som ett restlandskap – en yta utan tydlig funktion eller social användning. Med riktade insatser, såsom varierad skötsel, utplacering av enkla sittplatser eller skyltar, kan denna plats stärkas både som ekologisk länk och lågmäld social mötesplats. I hela området saknas i dag inslag av naturpedagogik, vilket framstår som en outnyttjad möjlighet. Sådana inslag kan bidra till att synliggöra ekologiska processer, öka förståelsen för platsens biologiska värden och väcka engagemang – särskilt i bostadsområden där invånare annars har begränsad kontakt med ekologisk kunskap. Att komplettera de hårt styrda ytorna med "vildare" inslag och pedagogiska funktioner skulle inte bara öka platsens biologiska funktion – också dess sociala betydelse.

4.4 Utvärdering av fynden- tematiska iakttagelser från platsanalysen

Aspekt	Gård A	Gård B	Gröna korridoren
Sociala funktioner	Tydliga mötesplatser, strukturer för vistelse och avskildhet	Få sociala strukturer, öppna ytor utan tydliga funktioner	Restyta med låg social funktion men potential för utveckling
Vegetationsstruktur	Viss variation med träd och buskar	Dominerande gräsmatta med få träd och buskar	Spontan vegetation, hög variation
Habitatvariation	Begränsad habitatvariation, men potential	Mycket låg habitatvariation	Högre habitatvariation och ekologisk potential
Skötsel	Tydligare struktur, viss medvetenhet i skötsel	Slentrianmässig skötsel utan tydlig riktning	Ingen aktiv skötsel, spontant utvecklad men ekologiskt värdefull

Platsanalysen av Gård A och Gård B i Sjöbo visar tydliga skillnader mellan gårdarna, men också potentiella utvecklingsmöjligheter. Båda gårdarna uppfördes på tidigare åkermark i utkanten av tätorten under miljonprogrammets epok, men endast två av de planerade fem byggnadsgrupperna realiserades. Detta har skapat en ovanligt stor friyta – idag delvis odefinierad – som påverkar platsens användbarhet, upplevelse och ekologiska funktion. Sammanställningen i tabellen ovan visar att Gård A generellt har starkare egenskaper inom samtliga analysdimensioner. Den är tydligare strukturerad, erbjuder varierade vistelsezoner, har viss vegetationsvariation och tecken på genomtänkt gestaltning. Gård B, däremot, präglas av en enklare, mer öppen struktur med låg funktionalitet både socialt och ekologiskt. Den gröna korridoren – restytan mellan gårdarna – uppvisar samtidigt den största variationen i vegetation och habitatslag. Trots att den saknar planerad gestaltning, rymmer den ekologiska kvaliteter i form av högre gräs, buskskikt och spontant uppkomna träd. Samtidigt saknar ytan tydliga funktioner för social användning och upplevs inte som en integrerad del av bostadsgårdarna.

Gestaltning och skötsel visar sig vara avgörande faktorer för platsens funktion. Gård A signalerar tillhörighet och viss intention, medan Gård B ger ett otydligt och ej inbjudande intryck. Att denna typ av utemiljöer saknar aktivt gestaltungsgrepp riskerar att förstärka deras anonymitet och underutnyttjande.

Analysen pekar på behovet av att se både bostadsgårdarna och de omgivande grönytorna som aktiva komponenter i stadens socialekologiska struktur. Detta kräver dock en annan typ av skötsel och planering än vad som idag tillämpas – en som i högre grad tar hänsyn till både social dynamik och ekologiska värden. I det arbetet kan det socialekologiska analysverktyget fungera som ett konkret stöd för att identifiera kvaliteter och brister på platsnivå.

Kapitelsammanfattning:

Resultatet av platsanalysen visar att till synes likartade gårdar kan rymma olika grader av funktionalitet och potential. Gård A uppvisar en tydligare struktur och starkare sociala och ekologiska kvaliteter, medan Gård B präglas av en mer odefinierad och lågfunktionell utformning. Skillnaderna handlar både om fysiska egenskaper och hur bostadsgårdarna används och förvaltas.

Den gemensamma grönytan mellan gårdarna framstår som en outnyttjad resurs, men har potential att utvecklas till en viktig länk i ett större socialekologiskt nätverk.

Kapitlet visar därmed hur platsanalys på kvartersnivå kan bidra till att identifiera både hinder och möjligheter i stadslandskapets vardagsnära rum. Genom att sammanföra sociala och ekologiska perspektiv kan bostadsgårdar förstås som noder där mänskliga och biologiska behov möts – inte som isolerade ytor, utan som delar av en sammanhängande väv av relationer, funktioner och värden.

Analysverktyget fungerar som ett konkret stöd för denna typ av närläsning, och kan användas i allt från planering, förvaltning och forskning.

Att tillämpa det framtagna socialekologiska analysverktyget i Sjöbo har tydliggjort dess användbarhet som struktur för systematisk platsanalys, särskilt i småskalig kontext. Verktöget har fungerat väl för att synliggöra både sociala och ekologiska kvaliteter – men också för att identifiera brister och underutnyttjad potential. Samtidigt har tillämpningen visat att vissa ekologiska aspekter, såsom artförekomst och habitatvärde, är svåra att bedöma enbart genom översiktliga observationer. För att nå en mer djupgående ekologisk analys skulle verktyget därför behöva kompletteras med biologiska inventeringar eller samarbeten med ekologisk expertis. Utifrån detta kan slutsatsen att verktyget bäst

Del 5. Avslutande diskussion: bostadsgården mellan vardagsliv och stadsstruktur

I detta kapitel reflekterar jag över de insikter som jag funnit genom litteraturstudien och prövningen av det socialekologiska analysverktyget för platsanalysen av Kvarteret Skatan, i Sjöbo. Arbetets genomgående syfte har varit att utveckla en socialekologisk förståelse av bostadsgårdens roll i staden – inte enbart som fysisk struktur utan som ett *gränsrum* där vardagsliv, ekologi och förvaltning möts. Genom att kombinera teoretiska perspektiv med en platsbaserad analys har jag velat tydliggöra hur dessa ofta svårupptäckta samband kan konkretiseras i vardagens stadsrum. Diskussionen utgår från tre övergripande teman: samspelet mellan sociala och ekologiska funktioner, möjligheten till praktisk tillämpning och reflektion kring arbetets metodiska val och begränsningar.

5.1 Samverkan och målkonflikter- mellan sociala och ekologiska värden på bostadsgårdarna

I analysen av bostadsgårdarna i Kvarteret Skatan i Sjöbo blir det tydligt att sociala och ekologiska värden både kan förstärka och motverka varandra, och att detta tydligt kan härledas till beror på hur bostadsgården är gestaltad och skött. På Gård A, fann jag ett exempel på en om än svag, positiv samverkan, där funktioner som cykelförråd, delvis avskilda sittytter och omgivande vegetation i form av träd och buskage runt gårdens olika sociala funktioner och dess yttre gräns mot den gröna korridoren.

Bilder från gård A. Här bidrar gränssnittet mellan privat bostad och gemensamma ytor till en känsla av tillhörighet, samtidigt som den begränsat varierade växtligheten skapar begränsade förutsättningar för livsmiljöer för mindre djur och insekter.

Samtidigt visade Gård B på en tydlig målkonflikt. Detta då öppna, kortklippta gräsytor, som förvisso är enkla att underhålla och potentiellt tillgängliga för vistelse dominerar – men inte stimulerar social användning eller ekologiska värden i någon större utsträckning. Till skillnad från på gård A saknas också en tydlig yttre gräns här.

Bilder från gård B. Här står ideal om öppenhet och ordning i konflikt med behovet av variation, skuggning och skydd. Det som i teorin hade kunnat vara en resurs för både människor och arter har i praktiken blivit en otydlig och svåränvänd yta. Det här visar på vikten av att förstå bostadsgårdens dubbla funktion inte som två parallella mål, utan som kvaliteter som kräver gemensam planering och omsorg för att kunna samverka.

I kvarteret Skatan blir också den så kallade **gröna korridoren** särskilt intressant. Vid platsbesöken upplever jag den gröna korridoren mer som överbliven restyta än park. Med sin ojämna rumsliga avgränsning, vildare karaktär, spontana vegetation och läge mellan två gårdar, rymmer potential att bli något annat. Samtidigt behöver vi fundera på om alla ytor verkligen ska tillgängliggöras i traditionell mening. Särskilt sett till ekologiska värden, som på bostadsgårdarna är relativt få och svaga. Även om den här ytan inte är en bostadsgård, så berättar den spontana vegetationen om vilka typer av vegetation som etablerar sig spontant här. Små träd och buskträd av ek rönn, alm och fläder, nypon, högt gräs och örter har tagit plats i den gröna korridoren av egen kraft och berättar mycket om jordens egenskaper. Vid framtida utveckling av parkmarken- och bostadsgårdarna är detta en viktig utgångspunkt för att kunna skapa goda förutsättningar för att arterna som lever av denna biotop, ska kunna bevaras, även i ett förändrat klimat. Kanske är det så, att den gröna korridoren inte bör aktiveras med gångstråk och möblering – utan snarare tillåtas behålla sin vilda karaktär och stärkas som ekologisk zon?

Bilder från den gröna korridoren.

Kanske är det i stället ytorna nedan mellan och runt bostadsgårdarna, där nivån av skötsel idag är intensiv – med nästan enbart klippt gräsmatta – som bör vara först ut att omvandlas till kompletterande biotoper?

Bilder från de odefinierade ytorna på parkmarken runt bostadsgårdarna.

Skiftet från att betrakta bostadsgården som en isolerad plats till att se den som del av ett större nätverk är en röd tråd genom arbetet. Detta förändrar hur vi förstår ansvar och

möjligheter. Biologisk mångfald tar inte hänsyn till fastighetsgränser – men den översiktliga planeringen gör det. Frågan om hur vi planerar för det som ligger utanför vår direkta kontroll. I Sjöbo blir detta tydligt: kommunen äger parkmarken utanför bostadsgårdarna och har därmed rådighet över den gröna korridoren, där flera av de tomma och odefinierade ytorna ingår. Utan att hårdgöra ytor eller skada befintlig vegetation skulle kommunen, med hjälp av det socialekologiska perspektivet kunna ändra de tomma ytornas utformning. Detta genom att arbeta med rumsbildning och ekologisk förstärkning – inte genom nyanläggning, utan genom varsam omgestaltning. Dessa reflektioner pekar mot att en socialekologisk utveckling inte alltid behöver kräva mer resurser, utan kan snarare kräva mindre. Med relativt små medel hade de ytor som idag bara körs över med gräsklippare, kunnat omvandlas till mer intrycksfulla och förhoppningsvis gynnande urbana biotoper. Samtidigt som kostnaderna för den intensiva skötseln av ytorna hade kunnat läggas på annat.

Avslutningsvis, så har en återkommande iakttagelse i analysen varit att vi tenderar att värdera tydliga gränser högre än öppna, odefinierade ytor. Detta blir en utmaning i miljöer präglade av miljonprogrammets bebyggelsestruktur – där rumsbildningen är svag och mellanrummen ofta saknar tydlig funktion. Kanske handlar framtidens gestaltungsarbete inte om att rama in hela områden, utan om att identifiera nyckelpunkter där inre och yttre gränser kan förstärkas. Viktigt att tillägga är att min analys har påverkats av min roll och blickfång som landskapsarkitekt: det blir tydligt hur mycket av potentialen i bostadsgårdar med tillhörande ytor som ligger dolt i skötseln, i gränsernas otydlighet och i vilka rumsliga kvaliteter som aktiveras – eller lämnas outnyttjade.

5.2 Från teori till praktik – vad krävs?

Analysverktyget som utformats och prövats i detta arbete har visat sig användbart för att läsa av bostadsgårdens dubbla funktioner. Samtidigt har tillämpningen väckt frågor om hur verktyget bäst kan förankras i praktiken: vem som ska använda det, och vad som krävs för att det ska få faktisk betydelse. Vad innebär det i praktiken att en bostadsgård ska ”bidra till stadens grönstruktur”, och hur kan detta mätas, förstås och formges?

Inledningsvis antog jag att de sociala dimensionerna skulle vara lättare att observera och tolka än de ekologiska. Denna uppfattning bekräftades delvis under fältarbetet, eftersom sociala dimensioner ofta manifesteras genom synliga aktiviteter, möblerade ytor, lek eller andra mänskliga spår som direkt kan iakttas. De ekologiska dimensionerna däremot visade sig mer komplexa, då de ofta kräver särskild expertis för att identifieras och värderas. Bedömningar av habitatkvalitet, artmångfald eller mikroklimat förutsätter ofta växtkännedom, inventeringar eller mätdata. Många ekologiska samband är dessutom indirekta och långsiktiga, vilket gör dem svåra att uppfatta vid enstaka platsbesök. En till synes ”tom” yta kan i själva verket ha stor ekologisk betydelse som spridningszon eller mikrohabitat, något som inte framträder utan djupare analys.

Men under arbetets gång blev det också tydligt att de sociala aspekterna inte nödvändigtvis är enklare att avläsa. De är mångbottnade och bland annat beroende av insyn i socioekonomiska och kulturella förutsättningar. En bostadsgård i ett större flerbostadsområde med exempelvis större social oro skulle exempelvis kunna kräva en anpassade sociala dimensioner än de som ingått i analysramen för gårdarna i Sjöbo. Förhållanden som belysning, rörelsemönster och trygghet kvälls- och nattetid kan vara lika avgörande som de kvaliteter som observeras under dagtid. Likt de ekologiska dimensionerna kräver därför även de sociala dimensionerna kontinuerliga observationer och specialiserad kunskap. Denna insikt har förändrat min syn på hur båda dimensionerna bör bedömas. De är ömsesidigt beroende av varandra och kräver liknande typer av långsiktiga, tvärprofessionella kunskapsinsatser. Och förbättring inom den ena förutsätter förståelse för den andra. Analysverktyget blir därmed inte en färdig metod, utan ett första steg, ett stöd för att identifiera samband och behov som i de flesta fall måste kompletteras med ekologisk och social expertis för att kunna få ett fullt genomslag.

För att dessa socialekologiska kvaliteter ska få fäste i praktiken behöver de förankras i planerings- och förvaltningsprocessernas tidiga skeden. Analysverktyget kan exempelvis integreras i översikts- och detaljplanearbete, eller användas vid omgestaltung av befintliga gårdar. På så sätt kan det fungera som ett stöd mellan vision och verklighet, där sociala och ekologiska mål samverkar snarare än konkurrerar. Ett socialekologiskt synsätt förutsätter inte bara ekonomiska resurser, utan även kommunikation mellan olika kompetenser från olika vetenskapliga fält och metoder. I mindre kommuner, där resurser ofta är begränsade, blir behovet av samordning särskilt tydligt. Samarbete över kommungränser och kunskapsdelning mellan kommuner, fastighetsägare och boende kan skapa förutsättningar för mer hållbar utveckling av bostadsgårdar och deras omgivande gröna miljöer.

5.3 Metodreflektion – möjligheter och begränsningar

Erfarenheterna från användningen av det socialekologiska analysverktyget visar att det inte bör ses som en färdig metod, utan som ett prövande verktyg som kan fungera som stöd i integrerade platsanalyser. Det är ett ramverk som hjälper till att synliggöra samband mellan sociala och ekologiska värden, men som behöver vidareutvecklas i samarbete med fler professioner och perspektiv. Arbetet bygger på litteraturstudier och översiktliga observationer snarare än intervjuer, mätdata eller formella ekosystemanalyser. Resultaten bör därför ses som kvalitativa indikationer, inte som generaliserbara fakta. En styrka i metoden är dock kombinationen av teori och platsförankrad analys, där det socialekologiska verktyget fungerar som en struktur för att identifiera samband och brister som annars riskerar att förbises.

Platsen som valdes: Kvarteret Skatan i Sjöbo, har en unik småstadskaraktär med låg exploatering och stora grönytor. Detta innebär både möjligheter och begränsningar. Resultaten från det här arbetet kan inte överföras direkt till andra miljöer, men de ger inblickar i hur bostadsgårdar i liknande kontexter kan förstås och utvecklas. Framtida studier bör inkludera fler perspektiv, till exempel från boende, förvaltare och ekologer, för att pröva

verktygets användbarhet i olika praktiska sammanhang.

Min roll som landskapsarkitekt har också påverkat arbetet. Den rumsliga förståelsen och tränade blicken för vegetation och platsens fysiska egenskaper har varit en tillgång i analysen, men innebär samtidigt en viss yrkesmässig förförståelse kring vad som uppfattas som ”god gestaltning” eller ”fungerande grönstruktur”. Verktyget bör därför ses som ett försök till syntes, inte som en universell modell. Dess styrka ligger snarare i att översätta teoretiska begrepp till rumsliga observationer och att öppna för vidare tvärvetenskapligt arbete.

Avslutningsvis kan sägas att arbetets största metodiska lärdom är vikten av att betrakta både sociala och ekologiska värden som dynamiska och kontextberoende. Det kräver metoder som inte söker fasta svar, utan skapar förståelse för de relationer som utspelar sig på bostadsgården i fråga.

5.4 Avslutande reflektion

Jag har velat förstå vad som händer med bostadsgården som plats, när vi betraktar den både utifrån människors vardagsliv och som potentiell länk i ett större ekologiskt nätverk. Vad händer om vi frågar oss inte bara *hur en gård ser ut*, utan *vad den gör* – och för vem? Kanske är det just i denna dubbla läsning där sociala och ekologiska dimensioner möts som nya möjligheter uppstår. Att inte se bostadsgården inte som en restyta, utan som en befintlig resurs. Som en början i planeringen och inte som en slutpunkt.

En viktig lärdom jag bär med mig är att den socialekologiska förståelsen inte handlar om att välja mellan sociala och ekologiska mål, utan om att se dem som ömsesidigt beroende. Som landskapsarkitekt har jag en blick som är förankrad i människans vardag i stadslandskapet, vilket har påverkat vilka kvaliteter jag lagt märke till och vilka samband jag velat undersöka närmare. Arbetet har synliggjort att även till synes lågmälda miljöer, som gårdarna i Sjöbo, rymmer både sociala berättelser och ekologiska möjligheter. Men det har också visat att dessa inte uppstår av sig själva: utan att det krävs medveten förvaltning, rumslig omsorg och ett språk som gör dessa värden begripliga i planeringens praktik. Under utbildningens gång har jag fått träna min blick när det kommer till fysiska strukturer och rumsliga egenskaper hos en plats. Detta har gjort det lättare för mig att se subtila skillnader i topografi, vegetationsbyggnad eller gränsdragningar påverkar både användning och ekologisk funktion. Samtidigt har arbetet synliggjort för mig hur lätt det är att förbise social dynamik eller biologiska samband som inte syns vid första anblick, en insikt som återigen belyser vikten av att arbeta tvärvetenskapligt i stadsplaneringen.

Genom att uppmärksamma parkmarken, den så kallade **gröna korridoren**, som idag till viss del upplevs som något av en restyta har jag insett att potential inte alltid handlar om att fylla, forma eller kontrollera en plats. Ibland ligger möjligheter i att låta en plats förbli ”ofärdig”, men att detta behöver göras medvetet. Att se en så kallad restyta, som den gröna korridoren, som en del av ett större sammanhang, kan i sig bli en förändring i hur vi planerar stadens mellanrum. Syns inte sambandet av sig själv, ja då kanske vi som planerar den urbana miljön

ibland behöver synliggöra detta med hjälp av de många kommunikationsverktyg som finns tillgängliga, för att förklara även för de som inte är insatta i frågan.

Vad jag framför allt bär med mig från detta arbete är vikten av att se att mer än rekreation kan inrymmas på bostadsgården. Den är en spegling av våra värderingar, vår förvaltningstradition och vår förståelse för ekologiska samband. För att kunna kalla arbetet med bostadsgårdar hållbart, behöver vi tänka holistiskt men också lokalt och lyssna på platsen. Kanske är den viktigaste frågan inte är hur mycket vi kan förändra bostadsgårdarna *utan hur vi förändrar vårt sätt att se dem*. Vad händer egentligen när vi börjar betrakta dessa vardagsrum som delar av större ekologiska system, och vad kräver det av framtidens planerare, förvaltare och boende?

Referenslista

- Andersson, E. & Bodin, Ö.** (2009). Practical tool for landscape planning? An empirical investigation of network based models of habitat fragmentation. *Ecography (Copenhagen)*, 32 (1), 123–132. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0587.2008.05435.x>
- Barthel, S., Colding, J., Erixon, H., Ernstson, H., Grahn, S., Kärsten, C., Marcus, L. & Torsvall, J.** (2010). Q-Book Albano 4: Sustainability. Albano Resilient Campus: A CaseBased Exploration of Urban SocialEcological Design. Stockholm: Akademiska Hus. Tillgänglig: <https://www.stockholmresilience.org/download/18.3ebb718712ed6075a67800089/1459560244544/albano-english.pdf> [2023-11-24].
- Benedict, M. & McMahon, E., Bergen, L.** (2006). *Green Infrastructure: Linking Landscapes and Communities*. Bibliovault OAI Repository, the University of Chicago Press. 22. bo
- Björk, C., Svensk byggtjänst, Nordling, L. & Reppen, L.** (2018). *Så byggdes staden*. Fjärde uppdaterade utgåvan. Svensk Byggtjänst.
- Blennow, A.-M. & Svedberg, O.** (2002). *Europas trädgårdar: från antiken till nutiden*. Signum.
- Boverket** (2020). Miljonprogrammet. <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/stadsutveckling/miljonprogrammet/> Hämtad 2025-05-02
- Boverket** (2025). Social hållbarhet. <https://www.boverket.se/sv/energiguiden/energieffektivisera-flerbostadshus/energirenovera/viktiga-hansyn/social-hallbarhet/> Hämtad 2025-05-14
- The Convention on Biological Diversity (CBD)** (2013). Convention Text [2025-05-14].
- C/O CITY.** (2017). Grönytefaktor för allmän platsmark 2.0. Stockholm och Malmö: C/O City Gummesson, M., 2005: Barnen och vägplaneringen – en kunskapsöversikt. Vägverket. Borlänge.
- Colantonio, A. & Dixon, T.** (2011). *Urban Regeneration & Social Sustainability: Best Practice from European Cities*. DOI:10.1002/9781444329445.ch2.
- Dearborn, D.C. & Kark, S.** (2010). *Motivations for Conserving Urban Biodiversity*. Conservation biology, 24 (2), 432–440. DOI: [10.1111/j.1523-1739.2009.01328.x](https://doi.org/10.1111/j.1523-1739.2009.01328.x)
- Faeth, S., Bang, C. och Saari, S.** (2011). Urban biodiversity: patterns and mechanisms. Annals of the New York Academy of Sciences, vol. 1223, ss 69–81.

Fainstein, S.S. (2014). The just city. *International Journal of Urban Sciences*, 18 (1), 1–18.

Florgård, C., Mörtberg, U. & Wallsten, M. (1994). Växter och djur i stadsnatur: skydd, skötsel och utveckling av tätortsbiotoper. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning

Gehl, J. (2010). *Cities for people*. Island Press.

Hamann, M., Biggs, R. & Reyers, B. (2015). *Mapping social–ecological systems: Identifying “greenloop” and “red-loop” dynamics based on characteristic bundles of ecosystem service use*. *Global Environmental Change*, vol. 34, ss. 218–226. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.07.008>

Johansson, M. & Khakee, A. (2009). *Etik i stadsplanering*. 1. uppl. Studentlitteratur.

Jongman, R. (1995). *Nature conservation planning in Europe: developing ecological networks*. *Landscape and Urban Planning*, Volume 32, Issue 3, p. 169-183

Keane, Å., Stenkula, U., Wijkmark, J., Johansson, E., Philipson, K. & Hård af Segerstad L. (2014). Ekosystemtjänster i stadsplaneringen - en vägledning. Stockholm och Malmö: C/O City.

Kristensson, E. (2005). Rymlighetens betydelse för bostadsgården. GRÖNA FAKTA 4/2005[2023-10-02].

Kristensson, E. (2007) Bostadsgården som vardagsrum, lekplats mötesplats och utsikt. Laurell, M. (red.). Stockholm, Formas. [2023-10-02].

Kowarik, I. (2011). *Novel urban ecosystems, biodiversity, and conservation*, *Environmental Pollution*, Volume 159, Issues 8–9

Lindholm, G. (2017). The Implementation of Green Infrastructure: Relating a General Concept to Context and Site. *Sustainability*, vol. 9 (4), ss. 610-623. DOI: <https://doi.org/10.3390/su9040610>

Madanipour, A. (2003). Public and private spaces of the city. In: *Public and Private Spaces of the City*. Taylor & Francis Group. <https://doi.org/10.4324/9780203402856-14>

Minoura, E. (2019). *Bostadsgården : territoriell arkitektur*. Upplaga 1. Studentlitteratur.

Naturvårdsverket. Mårtensson F., Lisberg Jensen E., Söderström M. & Öhman J. (2011) Den nyttiga utevistelsen? (Rapport 6407)

Naturvårdsverket (2022, 2024).

Nowotny, C. & Persson, B. (1988). Ulla Bodorff - landskapsarkitekt 1913-1982. Stockholm: Arkus Reppen, L, Björk, C., & Nordling, L. (2009). Andersson, L. (red.) Så byggdes staden.

Utg 2. Stockholm. Svensk byggtjänst.

Pauleit, S., Liu, L., Ahern, J. & Kazmierczak, A. (2011). Multifunctional Green Infrastructure Planning to Promote Ecological Services in the City. In: *Urban Ecology*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199563562.003.0033>

Persson & Smith (2014). Biologisk mångfald i urbana miljöer – förutsättningar, fördelar och förvaltning. CEC Syntes Nr 02. Centrum för miljö- och klimatforskning, Lunds universitet. https://www.cec.lu.se/sv/sites/cec.lu.se.se/files/urban_biodiversitet_final_20140515.pdf

Persson, B., Statens råd för byggnadsforskning, Persson, A. & Udriot, M. (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930-59: miljökvalliteter för framtiden = Swedish residential yards 1930-59 : qualities for the future*. Statens råd för byggnadsforskning.

Pickett, S.T.A., Cadenasso, M.L., Grove, J.M., Nilon, C.H., Pouyat, R.V., Zipperer, W.C. & Costanza, R. (2001). *Urban Ecological Systems: Linking Terrestrial Ecological, Physical, and Socioeconomic Components of Metropolitan Areas*. Annual Review of Ecology and Systematics, vol. 32, ss. 127–157. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.ecolsys.32.081501.114012>

Pilstjärna, M. & Hannerz, M. (2020). *Mäta biologisk mångfald – en jämförelse mellan olika länder*. Future Forests Rapportserie 2020:2. Sveriges lantbruksuniversitet, Umeå, 78 sidor.

Rådberg, J. & Friberg, T. (1988) Doktrin och täthet i svenskt stadsbyggande 1875-1975. Tekniska Högskolan, Stockholm.

Skogenscyklopedin, utgiven av Sveriges Skogsvårdsförbund (numera Föreningen Skogen). (2020) Redaktör: Michael Håkansson. Stockholm

Smith, C., Dunnett, N. & Clayden, A. (2008). *Residential Landscape Sustainability: A Checklist Tool*. Oxford: Blackwell Publishing.

Stockholms stad. (2003). *Sociotophandboken. Planering av det offentliga uterummet med Stockholmsmarna och sociotopkartan*. Stockholm: Stockholms stad. (SBK 2003:2).

Ståhle, A. (2006). Sociotope mapping - exploring public open space and its multiple values in urban and landscape planning practice. Nordic Journal of Architectural Research. Vol. 19 (4). ss. 59-71.

Tahvonen, O. & Airaksinen, M. (2018). *Low-density housing in sustainable urban planning – Scaling down to private gardens by using the green infrastructure concept*. Land use policy, 75, 478–485. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.04.017>

Urban Heat Islands (2016). The Urban Heat Island (UHI) Effect. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2016.10.002>

Zhao, Y., van den Berg, P.E.W., Ossokina, I.V. & Arentze, T.A. (2024). How do urban parks, neighborhood open spaces, and private gardens relate to individuals' subjective well-being: Results of a structural equation model. *Sustainable cities and society*, 101, 105094-. <https://doi.org/10.1016/j.scs.2023.105094>